

ZF96

Tiskem J. Otty v Praze.

F 46744
13595/159

Měna rakouská v této chvíli poutá k sobě interest nejen theoretiků než i politiků hospodářských. Theoretik poznává v onom zvláštním útvaru valuty naší a jejího kursu po r. 1878 národohospodářský jev, který přímo nazvati lze unikem; dlouho a dlouho o něm v učebnicích národohospodářských, v knihách a pojednáních o veřejném úvěru a papírových penězích bude mluveno. Interest praktikův podnícen jest více než jindy. Přišla zvěst, že konečně opravdu chopeno se bude díla reformačního; jak nápravu provésti, aby zlo z kořenu vyvrátila; jak si má býti počínáno, aby přechod co nejméně stál a co nejméně ublížil; jak náprava bude účinkovati; je-li jí vůbec třeba nebo není-li — tak zní otázky, které myslí zaměstnávají. Bude to především ohromnost obětí, které na každý způsob náprava měny pohltí, jež obrátí k ní pozornost širších kruhů občanských, poplatníků a voličů; náprava objeví se jako fysicky veliká, neobyčejná akce. Od toho zevnějšíku pozornost svezce se k samé podstatě té akce ku měně a podstatě její. Tu narazí se na obtíže. Měna není pojem populární; ne že by se to slovo často nevyslovovalo, ale nepřemýšlí se o něm, neproniká se až ku vlastnímu smyslu a k velikému významu jeho. Rozdíl a hranice mezi penězi a měnou — málo kdo je tuší, nerci-li určitě rozeznává; proto se reforma mincovní směřuje s nápravou měny. Když měnné nestvůry v mimořádných dobách bijí do očí, probleskne chvilkové uvědomění o tom, co jest měna a její důležitost — ale pomine zase za klidnějších, ne sice normálních, ale ne více bizarních poměrů. Tak se děje, že ku měně a otázkám s ní souvislým hledí se s tou

*

bojácnou úctou, kterou vzbuzuje veliké neznámo; čímši velikým býti musí, protože vyžaduje tak velikého aparátu, příprav a obětí. Nechceme popírat, že otázka jest obtížná. Ale obtíž nespočívá v tom, že by sama měna i náprava byla věcí složitou a spletenou, nýbrž v tom, že jde o něco, což jako ukrytý základ a princip zůstává nepovšimnuto jsouc zastřeno vnějšími, důslednými jevy, které naši pozornost upoutávají a naplňují; to jest, my si všímáme peněz a na měnu nemyslíme. Leč ani podstata těch vnějších jevů, peněz, ku kterým jediné se hledí, není určitě a dokonale poznávána. A tak zdá se je příčin dost, abychom pochopili, proč nepochopuje se měna, její význam, její náprava. Že v nejmenším nenadsazujeme, ukáže výklad; ostatně mluvíme ze zkušenosti, kterou jsme — jakož přiznati se nerozpakujeme — svým časem na sobě učinili. Proto začínáme z daleka, od samých začátkův a také více než na podání dopodrobna vypuntíčkovaného projektu opravného záležití nám na tom, abychom základy celé otázky: podstatu měny, její osudy a nynější stav v Rakousku, i směr a cíl nápravy učinili co možná zřejmými a široko přístupnými. I toho rádi bychom dosáhli, aby každý určitě a bez pochybností poznal a se přesvědčil, že porušená měna jest opravdu z nejnebezpečnějších chorob národohospodářských, že úsilí o nápravu je věcí vážnou a pilnou a nikoli libůstkou theoretiků nebo národohospodářských moralistů, a náprava měny sama vymožeností a prospěchem, který stojí za ty miliony, jichž bude třeba. ¹⁾

I.

1. Co jest měna? — tak zní otázka, kterou potkáváme na prahu diskusse o nápravě měny. K ní nejdřív dáme odpověď.

Státové dělají rozmanité peníze; ku příkladu v Rakousku u netisknou se jen papírové zlatky a nerazí se jen stříbrné zlatušky, nýbrž v mincovnách státních razí se dukáty a tak zvané levantinské tolary s panenkou Marií. Ale jenom jeden

druh peněz jest prohlášen a uznán za měnu. Jest to ten druh peněz, ve kterém jsou vyměřeny daně, ve kterém se odhadují pozemky a svrchky při dědictvích a exekucích; ten druh peněz, ve kterém poplatník splácí daně a dlužník splácí dluhy, jinými slovy ten druh peněz, jehož po právu se užívá za míru pro velikost hodnot i za platidlo a jenž pak obzvláště jest oblíben a užíván jako prostředek ku provádění koupí a prodejů. Zákon předpisuje a zvyk stvrzuje, že když se mluví o penězích, myslí se hlavně, ba výhradně na peníze měnné, na měnu, a proto nechybí mnoho, kdo řekne, že náprava měny znamená tolik jako náprava — nikoli pouze změna — peněz. Hluboko v myslí lidu zakořeněná je měna, která dlouhou dobu byla platnou; jako si lid těžko odvykne měřiti sukno na lokte, pole na měřice a vážit na libry, když už třeba značný čas po právu počítá se jen na metry, hektary, kilogramy: tak těžko lid odvyká šajnům a grošům, ve kterých se byl naučil měřiti a vyjadřovati hodnotu rozmanitých věcí, a tak těžko by odvykl zlatkám, kdyby na místo jejich postavil zákon jinou míru, jinou měnu. — Slovo měna nebo valuta je z těch slov, která se sice často vyslovují, ale málo uvažují. Jak často mluvíme o zlatých rakouské měny, (také rakouského čísla) — ale býváme v rozpacích, když mluví se prostě a výhradně o měně. A přece i v tom denně říkaném spojení „zlatý rakouské měny“ nepraví slovo měna nic jiného, než že jde o takový zlatý, který jest v Rakousku měnou; dříve bývaly jiné zlatky, a cizí státy mají podnes jiné zlatky, ale Rakousko určilo si za měnu ty svoje zlatky stříbrné, jichž jde 45 na libru ryzího stříbra. Ty zlatky právě jsou v Rakousku měnou, v nich se určují a platí daně i dluhy a za ně se obecně kupuje a prodává.

2. Víme nyní, co je měna; ale chceme věděti, co to je napraviti měnu? Když mluvíme o tom, že nějaká věc má býti napravena, je nevyhnutelná představa, že věc ta jest zakřivena, porouchána, pokažena, sic by se nemluvílo o napravení. Ale kdo chce věděti, jak si má napraviti váhu nebo pluh, musí napřed věděti, jak musí váha nebo pluh vypadati,

aby dobře sloužily. A když někomu mám vyložití, co to je napravití měnu, musím mu nejdřív povědětí, jaká jest a musí býti měna, aby dobře sloužila; pak mu řeknu, jak a čím měna jest pokažena, a konečně teprve můžeme se dohodnouti o prostředcích k nápravě. A tak cesta našich výkladů bude dosti dlouhá, ale jakož doufáme, nikoliv nedostupná.

Zní tedy prvá naše otázka: jaká jest a musí býti měna, aby dobře sloužila? nebo jinými slovy, jak vypadá měna, když jest v dobrém, neporušeném stavu? Tenkrát je měna ve stavu neporušeném, když peníze za měnu uznané a užívané jsou opravdu tím, zač se vydávají a prohlašují. Ale zač se prohlašují peníze? Zač se přiznává ku příkladu naše stříbrná zlatka? Odpověď zlá se těžká. Řekne se, stříbrná zlatka vydává se právě za zlatku, zlatka je zlatka, za ni si koupím 2 kila masa nebo 3 metry barchetu a j. Dobře, ale proč mi za stříbrnou zlatku dá řezník masa a tkadlec barchetu? Proto, že lidé ode dávna stříbro vysoko cení²⁾ a protože v té zlatce jisté množství stříbra jest. Vlastně tedy zlatka neznamená nic jiného než určitou váhu stříbra; už jsme řekli, že ten zlatý má $\frac{1}{45}$ libry stříbra nebo 11,1 gramu. Tak to určuje rakouský zákon o měně a mincování a tentýž zákon oblíbil si nazvatí zlatkou ten kousek stříbra, který má 11,1 gr. a nese na sobě předepsaný rakouský ráz; zákon mohl jej také pokřtiti jinak, ku př. renský neb orel, anebo nemusil jej vůbec pokřtiti; mohlo by se říkati: 2 kila masa stojí 11,1 gr. stříbra, úředník má služného 1111 gr. stříbra na měsíc. Dříve se váha, která má $17\frac{1}{2}$ gramu, nazývala lotem; teď nemáme pro tu váhu zvláštního jména; známe jen základní gram a říkáme desítigram (dekagram), tisícigram (kilogram) nemáíce zvláštních jmen pro tyto váhy. Původní názvy mincí také byly jen názvy obecných vah a podnes jména jako libra, lira se zachovala; ale prodlením času se na to zapomnělo; mince dostávaly docela nahodilé a libovolné názvy: groš, tolar, florén, dukát, a v lidu zmizelo pevné vědomí o tom, že jméno mince, ať zní jakkoli, označuje pouze určitou váhu drahého kovu. Ta libovolná jména zastřela pravý stav věci;

zlatka — myslí zajisté mnohý — je zlatka, je něco samostatného a zvláštního, něco, co snad císař pán určuje; mohla by býti větší, mohla by býti menší a byla by pořád zlatkou. Kdyby slovem zlatka označovala se vůbec váha 11.11 gr., tak že bych mohl říci: zlatka šafránu, 10 zlatek soli atd., nikdo by nepřišel na myšlénku, že by zlatka stříbra mohla třeba míti jen 8 gramů, tak jako nikomu nenapadne říci, že by kilo masa mohlo míti jen 800 gr., kdežto by kilo všech ostatních věcí mělo 1000 gr. Protože však slovo zlatka v mínění lidu nevzbuzuje obraz určité váhy, býváme také v rozpacích pověděti, co je zlatka, zač se zlatka vydává a prohlašuje. Teď to jasně prohlížíme; náš rakouský zákon nazývá $\frac{1}{45}$ libry stříbra zlatkou a na zlatnicích je to také vytištěno, že ta stříbrná deska má jméno jednoho zlatého; každá mince pak by lhala, která by $\frac{1}{45}$ libry stříbra v sobě nechovala a přece zlatkou rakouské měny se nazývala. Ne zlatkou nebo dukátem, nýbrž těmi gramy stříbra nebo zlata, které v minci jsou, kupujeme a platíme.

Je tedy měna spořádaná a neporušená, když složena je z peněz, které opravdu tím jsou, zač se vydávají. Když z mincovního zákona vím, že název 1 zlatý označuje $\frac{1}{45}$ libry stříbra, tož nelze stříbrný peníz, který o sobě v nápise praví, že jest jedním zlatým, jestliže v sobě chová $\frac{1}{45}$ libry stříbra. — Když měna tak vyhlíží, není v ní nepravosti ani faleše; jenom že, jak jsme viděli, vše bylo by jednodušším a průhlednějším, kdyby místo těch bezesmyslných jmen prostě váha se kladla — bezesmyslných pravíme my Čechové v tomto případě s tím větším právem, protože musíme mluvit o stříbrném zlatém! — Také nejde z podstaty věci, že by stát něco tajemného, pokrytého nebo dokonce falešného činiti musil; lidé ode dávna vysoko cení stříbro a užívají ho jako peněz; pomocí jeho odměňují hodnotu jiných věcí a za ně prodávají a kupují; a stát nic jiného nedělá, nežli že určité množství stříbra uvede do pevné formy mince a dá mu zbytečné jméno; potom nemusí ho žádný kupec ani prodavač vážit a zkoušet; jen tolik stát si určí, že také jemu daně v tom stříbre musí býti

placeny a že druh druhu povinen jest všecky platy v tom mincovaném stříbře konati, když nic zvláštního nebylo umluveno. Ale stát hodnotě stříbra a peněz z něho ražených nic neubírá a nic nepřidává. Mohou přijíti doby, kde za $\frac{1}{4}$ libry stříbra (t. j. za jeden zlatý) lze koupiti jen $1\frac{1}{2}$ kila masa, a doby, kde třeba 4 kila — to je výsledek samovolného pohybu hodnot, ale stát to nezpůsobuje; on stejně v dobrých i špatných časech tu libru stříbra dělí na 45 kousků, dělá z těch kousků v mincovně peníze, nazývá je zlatkami a víc nic.

Tak vypadá měna spořádaná. Ona jest solidní a pevná: pevná arciž jen v tom smyslu, že pokaždé a pro vždy vím, co ten 1 zlatý jest; ale ne v tom smyslu pevná, že za 1 zlatý pokaždé a pro vždy koupím totéž množství jiných věcí, ku př. povždy 2 kila masa, $1\frac{1}{2}$ centu uhlí atd. To každý ví, že hodnoty různých věcí mezi sebou se mění, že jednou to, podruhé ono je lacinější nebo dražší a že také ovšem samo stříbro v hodnotě se mění, jednou platí mnoho, po druhé méně. Starší lidé umějí povídati až báječné věci o kupní síle, to jest hodnotě peněz (stříbra) v dřívější době a žasnou nad nynější malou jejich hodnotou; teď stojí 50 kr. mnohá věc, která byla dříve za 10 krejcarů; kupní síla peněz se zmenšila, věci se zdražily. Ale dokud měna nebyla změněna, přece pořád víme, co ta zlatka znamená, jaké je to množství dražého kovu.

3. Postoupíme k otázce druhé. Víme, jak měna, ta míra hodnot, platidlo a oblíbený nástroj směnný vyhlíží, když je spořádaný a neporouchaný, a každý nám teď porozumí, když budeme vykládati, jak může býti porouchán a zkažen. Byly doby, kdy chytráci králové a ministři si chtěli pomoci k bohatství velmi jednoduchým prostředkem. Rozkázali svým mincům, aby z každé zlatky kousek stříbra uštípli a za to přidali mědi; tak třeba z 1 libry stří. mohlo se nadělati 60 zlatých. Náš starý český groš byl původně za krále Václava II. bezmála $\frac{1}{60}$ hřivny stříbra, a kopa grošů byla tudy asi hřivnou; ale už za císaře Karla IV. byl groš značně zlehčen, za Václava IV. bylo v něm o celou třetinu, v XVI. věku o plnou

polovici stříbra méně; Vladislav II. chtěl už o dvě třetiny jej zlehčiti; to znamená, že z jedné hřivny stříbra místo 60 grošů stříbra razilo se 90, pak 120 a chtělo se jich až 180 raziti; tu groš měl v sobě ne již $\frac{1}{60}$ nýbrž jen $\frac{1}{90}$ a pak jen $\frac{1}{120}$ hřivny stříbra. K čemu vedlo takovéto porušení měny, doličuje nám už v době krále Václava IV. slavný filosof Tóma ze Štítného (O obec. věcech křesť. str. 161) takto: „Co je zloupeno pánův a vládyk v jich úrocích od toho času, co dobrý groš za krále Václava II. byl zaražen! Neb v tu dobu 64 byly za hřivnu stříbra, jak slyším; po tom v týž obraz více mědi za našich otcův přičinili, že 72 bylo za hřivnu stříbra. Pak teď, nevelmi dávno opět v týž obraz i v touž váhu přičinili ještě více mědi, tak že 80 jich bylo za hřivnu. Pak již za mincmistrovství Rotlebova tolik mědi přimísili, že za $1\frac{1}{2}$ kopy jedva dají hřivnu stříbra! Hle, nejsou-li páni ve svých úrocích zkráceni i vládyky po všf zemi: kdo dříve měl 64 gr. platu, ten teď jedva tolik stříbra dostane, maje 90 gr. Proto vše, čeho nám třeba, jest dražší, neboť již znají kupci, že v českém groši více mědi než dříve. A co je pak zmatku o haléři, to ti vědí, kdož často bývají v Praze.“

Je vidno, že takovéto praktiky mincovní byly záhy prohlédnuty. Kupci věděli, že ten groš, který pod rouškou svého libovolného a bezvýznamného jména se vydává lživě za $\frac{1}{60}$ hřivny, jest jenom $\frac{1}{120}$ hřivny, a nelenili zvýšiti ceny; to, co prodávali dříve za groš, prodávali pak za dva. Ale jak si pomohl věřitel, jenž byl někomu půjčil 100 kop grošů, to jest opravdu 100 hřiven stříbra, když mu pak dlužník položil na prkno něco, co pořád se nazývalo 100 kop, ale co v sobě mělo jen 50 hřiven? Věřitel byl prostě ošizen, protože vláda šidila, neboť groše byly pořád stejně měnou, jakoby se s nimi žádná změna nebyla udála, a on musil je jako zaplacení přijmouti; půjčovati peníze si pak arcí každý rozmysli. Jak si pomohl úředník, jenž měl vykázaný pevný plat? Jak majitel polí a domů, jenž je byl na dlouhou dobu pronajal? Všickni dostávali sice napořád stejně mnoho grošů, ale mnohem méně

stříbra, mnohem méně kupní síly. Však ani kupcům a obchodu na konec nebylo dobře, protože nikdo nevěděl, zdali groš, který byl dnes $\frac{1}{120}$ hř. stříbra, nebude za krátko jen $\frac{1}{130}$ nebo třeba $\frac{1}{150}$; také kupec se stane co chvíle věřitelem. Všecek obchod ztrácí pevnou půdu pod nohama, když peníze, míra to hodnot, se pořád mění; je to tak, jakoby se nikdy jistě napřed nevědělo, co je a co bude sáh nebo metr; který jsem už objednal a zaplatiti se zavázal, nebo který jsem prodal a dodati slíbil. Schází pevný základ pro kupčení, pro stanovení cen, pro opatřování zásob, pro kontrakty na delší dobu. Když veřejné řády peněžní byly tak schátralé, vraceli se lidé tam, odkud původně byli vyšli: totiž chopili se váhy a vážili ryzí stříbro, když prodávali a kupovali. Kupovati a prodávati stalo se věcí obtížnou a nebezpečnou; stát své poctivé služby zastavil a odřekl, každý byl odkázán na sebe a všem bylo zle, leda zchytrali spekulanti a nesvědomití vyděrači těžili. Pochopujeme, že kletba lidu padala na hlavy králů-penězokazů.

Rozumí se, že pak hřivna ryzího stříbra byla dražší než 60 zlehčených grošů; měla právě cenu tolika grošů, kolik jich tou dobou mělo v sobě hřivnu stříbra. Jakkoli tedy dle jména (nominálně) a po zákonu 60 grošů rovnalo se 1 hřivně, stála dle skutku (kursu) hřivna stříbra v hodnotě výše než kopa grošů; dnes se tomu říká, že stříbro má azio naproti měnám penězům. Stříbro mělo tedy azio na kopy (groše) a měna grošová byla zlehčená nebo zuehodnocená; jako mělo stříbro azio (příplatek) na groše, tak měly — jak dnes se říká — groše disazio (srážku) na stříbro.

Groš, který měl jen $\frac{1}{120}$ hřivny, platil dle jména a po právu pořád tolik jako pravý groš starého rázu, který měl $\frac{1}{60}$ hřivny; kdo byl povinen platiti 100 kop daně, zbyl se závazku svého, když dal 100 kop nových lehkých grošů, a kdo komu byl dlužen 1000 grošů, učinil po právu povinnosti zadost, když položil 1000 zlehčených grošů. Rozumí se samo sebou, že každý platil takovými groši a staré si schovával; kdo by také dával víc, než po právu jest povinen! Když dluh

100 kop grošů mohl splatiti 50 hřivnami stříbra (t. j. 100 kop zlehčených grošů), proč by věřiteli svému dával 100 hř., to jest 100 kop starých, dobrých grošů? A tak staré, dobré groše vandrovaly do jarmar, do hrnečků, do sklepů; a kdo nemohl jich nastřádati, šel ke zlatníkům nebo peněžoměncům, aby si u nich za ně zaměnil nové, lehké groše, a to ovšem v takovém počtu, jaký odpovídal většímu obsahu kovovému ve starých groších; prodal je, jak bychom dnes řekli, s ažiem (příplatkem); zlatníci pak staré groše roztavovali a prodávali buď do mincoven královských nebo do ciziny. Tak se stalo a vždycky stává, že nová, zlehčená mince zatlačí lepší, starou; stará mince docela zmizí z domácího oběhu peněžního — přestane býti skutečnou měnou a kde se v obchodech objeví, objeví se jen jako zboží — nesou ji na prodej ke zlatníkům jako šperky; zlehčená, znehodnocená měna pronikne všude a vládne výhradně.³⁾

4. Poznali jsme příklad měny pokažené, pokažené snad pro nevědomou a krátkozrakou zříštnost vládců, snad třeba jen pro okamžitou tíseň finanční; ale příčiny a pohnutky nás teď nezajímají. My spíše budeme se snažiti, abychom odpověděli k další, třetí otázce: jak valutu takto pokaženou lze napravit? Rada není těžká. Chyba záležela v tom, že královské mincovny podvodně vydávaly groše o polovici zlehčené za plné, berné groše. Náprava není jiná, než všem majitelům těchto zlehčených mincí dáti výměnou plné berné groše. Jak se ta záměna provede, je vedlejší věc; snad tak, že vydá se veřejné ohlášení, že v určitých dnech a hodinách královské mincovny a pokladny každému majiteli vydají plný groš za každý zlehčený. Groše zlehčené se ovšem přísně zapovědí, přestanou býti měnou. Je jasno, že vláda k takovéto nápravě potřebuje stříbra; všecko, co dříve zlehčováním mince byla získala, musí teď vydati; při každém půlgroši druhý půlgroš vydělala, neboť $\frac{1}{120}$ hřivny byla vydávala za $\frac{1}{60}$; teď při každém půlgroši druhý půlgroš trátí, protože za každou $\frac{1}{120}$ hřivny vyplácí $\frac{1}{60}$. Ale to není vše a proto jsme mluvili o krátkozraké zříštnosti; dejme tomu, že ta zlehčená mince obíhala

10 let a že celkem 20.000 hřiven bylo raženo tak, že z jedné hřivny se nadělaly dvě kopy grošů; vláda měla čistého zisku 20.000 kop grošů. Ale ta vláda každého roku dostávala daně, řekněme 10.000 kop; za celých 10 let dostala tudý 100.000 kop; ty daně platil také každý ne jinak než v těch zlehčených groších, které se byly staly měnou, a vláda tudíž v těch 100.000 kopách dostala jen 50.000 hřiven ryzího stříbra, měla tedy o polovici důchodů a kupní síly méně, měla 50.000 kop grošů ztráty. Co se jednou vydělá, desetkrát se prodělá. Tak se mstí ono zlehčování měny na strůjcích samých, ale bohužel tím právě zase nabádá k novému a dalšímu zlehčování, protože vlády ve svých tísních finančních se snaží, aby pomocí nového zisku mincovního, pomocí nového zlehčování měny tyto schodky v důchodech uhradily. O tom se zmiňovati ani zevrubněji nechceme, že náhlé zvýšení hodnoty měny, nastalé takovouto nápravou, způsobí nové otřesení, a to ve směru opačném tomu, jež bylo nastalo zlehčením valuty; kdežto tehdy tratili věřitelé a získali dlužníci, tratí nyní dlužníci a získají věřitelé. Tím bezpečněji však smíme tvrditi, že zlehčení měny jest měrou, která krutě se tresce i na zlehčovatelích samotných i na veškerém hospodářství.

II.

5. Ukázali jsme na prostém, primitivním typu, kterak lze porušiti a kterak napraviti měnu; snadno teď postoupíme ke složitějším poměrům přítomným. Zlehčovati mince kovové způsobem, který jsme příkladem o českých groších osvětlili, vyšlo docela z mody. Netoliko větší prozíravosti než i počestnosti a slušnosti, kterou dnes na státu ústavním žádáme a očekáváme, přiči se tak nepokryté rušení měny. Ale nouze je zlý host ve financích veřejných; ona státy v nové době naučila jinou cestou lacino si zjednávatí peníze. Když r. 1866 dvojí válka vyčerpávala pokladny státu našeho, vláda jala se vydávati papíry, jež zněly na 1 zl. a 5 zl., později také 50 zl. r. m.; rozkázáno, že tyto papíry musí každý od kaž-

dého a tudíž i stát od občanův i občané od státu přijímají tak, jakoby byly hotové peníze; rozkazem tím udělen, jak se praví, nucený oběh (kurs) těm papírům, které nazývány státovky. Výdajem státovek stát do jisté míry napřed vybral, co mu občané na daních odvésti měli, neboť výslovně se zavázal, že berní úřady a jiné veřejné pokladny přijmou ty papíry místo hotových peněz; za to stát určitě se sice nezavázal, že státovky vymění za hotové, ale tolik přece zákonem prohlásil, že později bude určeno, kdy a jak papíry ty budou zaměňovány (zák. 5. května 1866). Hned r. 1866 bylo ustanoveno (zák. 25. srpna), že státovek smí býti do oběhu vydáváno nanejvýše 400 mil. zl., v to počítajíc dlužní úpisy státní na salinách pojištěné (t. zv. salinky);⁴⁾ protože těch salinek smí býti vydáno nanejvýše 100 mil. zl., ale může býti a bývá vydáno i méně, bývá hranice pro největší oběh státovek asi mezi 300 a 350 mil. zlatých. Právem pokládá se celá suma v oběhu jsoucích státovek za dluh, za passivum státní; ne právě takový dluh, jaký z pravidla činíme, zavazující se zaplatiti v dané chvíli určitou sumu peněz, ale dluh, jaký by učinil ten, kdo by si na pohledávky, které za jinými má, vypůjčil na směnky, řka, že pak pohledávky ty lze zkvitnouti těmito směnkami, ale žalovati že z těch směnek nelze. Tak daňové pohledávky, aktivum státu, jsou už napřed vyčerpávány státovkami, které vrátíce se do pokladen státních znovu a znovu do oběhu posílány jsou. — Jest otázka, pro nás nejdůležitější, jak působí tyto státovky nuceným oběhem nadané na měnu? Tolik už jsme pověděli, že jeden základní úkon měny zastávají, jsouce prohlášeny za plné zákonné platidlo jako rakouská měna; kdo komu je dlužen 500 zl. r. m., sprostí se dluhu, zaplatí-li 500 zl. ve státovkách. Zpomínáme zajisté toho, co v odstavci 3. pověděno o tom, že zlehčené peníze vytlačují z oběhu plné, pravé peníze a pamatujeme se, že tomu není dávno, co v Rakousku stříbrného zlatníku v oběhu nebylo viděti. Jsou opravdu státovky takovou zlehčenou nebo, řekněme snad správněji, znehodnocenou měnou, a jaká jest jejich hodnota a zač se berou? Jestliže stát vy-

dávaje státovky stává se dlužníkem a jestliže majitel státovky nabývá pohledávky za státem, budeme hodnotu státovek posuzovati jako hodnotu jiných pohledávek. Kdo koupí pohledávku za zehudlým a nepořádným dlužníkem za plnou cenu, na kterou ona dle jména (nominálně) zní? Zajisté nikdo, kdo správně počítá a prohlíží možnost, pravděpodobnost, ba snad jistotu, že dlužník nebude s to, aby zaplatil, plnou nominální sumu. Pohledávka bude mít tedy cenu (kurs) nižší než nominální; to jsou věci, které se v obecném životě zhusta přiházejí; každý o nich ví a je prohlíží. Docela podobně má se to se státovkami. Stát arcif neslibuje ve státovce výměnu za nominální obnos, ale stát chce a musí chtít na konec měnu zase postaviti na pevný kovový základ, nemůže na věčné časy chtít zůstati při papírových penězích vedle ostatních spořádaných společností státních, které mají pořádnou měnu kovovou; stát musí chtít dluhu cedulového se zbýti, a to konec konců jinak nejde, nežli nahrazením státovek kovovou měnou dle plného obnosu. Stalo se už v Rakousku jednou, a to roku 1811, že stát chtěje vybrísti z nevídaných zmatků měnných, provedl záměnu znehodnocených cedulí ne za kovové peníze, nýbrž za jiné papíry, t. zv. šajny; ale tu dával za 500 zl. bankocetlí 100 zl. šajnů; po druhé pak, r. 1820, chtěl zbýti se šajnů opět znehodnocených, ale zase dal za 250 zl. šajnů (t. zv. měny vídeňské) jen 100 zl. stříbrné měny konvenční.⁵⁾ Není tudy divu, že státovky, třeba jim dán byl nucený oběh, třeba jako platidlo v plné nominální hodnotě byly staveny na roveň kovové měně, nejsou na slepo odhadovány a brány v plné hodnotě; vždyť zlehčené groše také byly platidlem a přece hodnota jejich spravovala se ne jménem, nýbrž kovovým obsahem jejich. Na trhu bude uvažována větší nebo menší jistota nebo nejistota, že poměry státu-dlužníka připustí konečné splacení, uklizení tohoto dluhu; čím větší uzná se ta jistota, tím bližší obnosu nominálnímu bude hodnota státovkám přisouzená; čím menší, tím hlouběji pod něj klesne. Větší nebo menší ažio stříbra na papírové peníze bude toho znamením; ažio

docela zmizí, nastane-li plná bezpečnost. A odkud bude se trh přesvědčovati o tom, jaká ta jistota jest? Ne odjinud nežli z toho, jak zabezpečeno jest trvání státu, jaké jsou vnitřní i vnější politické poměry jeho, jaká jest hospodářská síla obyvatelstva, jaká finanční síla státu. Rozumí se samo sebou, že velikost dluhu papírového povždy tu má význam veliký; čím více státovek vydáno, tím obtížnější, snad pravdě nepodobnější jest jejich odstranění a splacení v plné nominální hodnotě. Proto také vidíme, že ažio stříbra a s ním disažio státovek pokaždé stoupá, když vnitřní nepokoje a převraty zmítají obcí státní, když nové a nové sumy státovek jsou vydávány, když finance státu jsou špatné, obložení daňové veliké a deficity v rozpočtu neúměrné, když stát zapleten jest do války, ba i když jiní státové mezi sebou válčí, otrásajíce rovnováhu politickou.⁶⁾

6. Dlouholeté a nákladné snažení rakouských státníků po odklizení papírových peněz, do r. 1866 ve formě nesměnitelných bankovek obíhajících, byla zmařila válka r. 1859. V říjnu r. 1858 bylo stálo 100 zl. stříbra už jenom $100\frac{2}{8}\%$ zl. v papírech, bylo tedy ažio $\frac{2}{8}\%$; ale v květnu 1859 bylo už $41\frac{2}{8}\%$, v srpnu zase jen $16\frac{4}{8}\%$; za ustavičného velkého kolísání zvedlo se v lednu r. 1861 na $50\frac{4}{8}\%$ a potom klesalo velmi nepravidelně; průměr r. 1865 obnášel $8\cdot75\%$; v únoru r. 1866 bylo už jen $2\frac{3}{8}\%$. A tak opravdu měna rakouská po Magentě a Solferinu se nadějně zotavovala; r. 1867 měli jsme dostati zase plnou měnu stříbrnou; bankovky dotud nesměnitelné měly se státi tím, čím jsou v jiných státech o sporádané valuté, totiž poukázkami, jež banka na požádání za minci kovovou na bankovce jmenovanou zaměňuje. Tu přišla válka. K válce bylo třeba peněz, mnoho peněz, a nebylo kde vzíti. Chopeno se lisu tiskařského; to bylo laciné. Tak vznikly státovky, o nichž jsme mluvili. „Nikdy více nevydáme papírových peněz“ byla řekla vláda r. 1816 a ejhle, r. 1866 byly tu zase státovky; bankovky vedle nich zůstaly nesměnitelnými a tak papír, samý papír vykonával služby peněz. Místo hotových peněz, místo drahého kovu sliby a

papíry. Ažio v červnu r. 1866 vyskočilo na $33\frac{1}{8}\%$. To jest odpověď na svrchu položenou otázku, jsou-li státovky měnou zlehčenou a jaká jest hodnota jejich.

Ažio v ročním průměru obnášelo r. 1867 $24\cdot75\%$, 1868 $14\cdot75\%$, 1869 $21\cdot25\%$, 1870 $22\cdot25\%$, 1871 $20\cdot60\%$, 1872 $9\cdot50\%$, 1873 $8\cdot12\%$, 1874 $5\cdot50\%$, 1875 $3\cdot40\%$, 1876 $4\cdot78\%$, 1877 $9\cdot55\%$, 1878 $2\cdot67\%$. Roku 1870 a 1871 jsou velmi zřetelný stopy války německo-francouzské, roku 1877 války rusko-turecké. Výmluvněji než kterákoli slova praví nám tyto číslice, jaká hodnota přisuzována byla na trhu rakouským státovkám (a na nich visícím bankovkám) a jak málo účinným bylo přání státu a vlády, aby 100 zl. ve státovkách bylo do opravdy ceněno právě jako 100 ve stříbře. Když na příkad 124 zl. ve státovkách musíš dáti, abys dostal 100 zlatých stříbra t. j. $\frac{100}{45}$ libry stříbra = 1111 gramů stříbra: má 100 zl. papírových jen hodnotu 80·6 zlatých stříbra neboli $\frac{80\cdot6}{45}$ libry stříbra = 895·46 gramů stříbra. Když tak se věci měly, netřeba obšírně vykládati, že a proč všechny stříbrné zlatníky zmizely z oběhu; to už jsme pověděli dříve, uvádějíce z dávné minulosti příklad o českých groších (viz pozn. 3.). Teď také pochopíme možnost, že i drobná mince se vytrácí; jestiž drobná mince povždy zlehčená; ale dejme, že je ražena tak, že v 10 šestácích jest jen 7 gramů stříbra, že však disažio papíru stoupne tak, že 1 zl. papíru už má jen tolik kupní síly jako 6·5 gramů stříbra: pak zároveň s plnou tak zvanou kurantní mincí (zlatníky) drobná mince stříbrná opustí cirkulaci. — Ukázali jsme, že ažio pořád kolísalo; měnilo se a přeskakovalo ze dne na den; kolik kovu ti bude představovati zlatý r. m. zítra, pozítří, za týden, za měsíc — nikdy jsi nevěděl. Zpomeňme si, co už Tóma ze Štítného pověděl o zlehčených groších. Ale stokrát horší jsou účinky zlehčené měny papírové pro tu její kolísavost; když měl groš místo $\frac{1}{60}$ už jenom $\frac{1}{120}$ hř. stř., dobrá, nikdo ti více nevezal z toho groše tu kupní sílu, kterou dává $\frac{1}{120}$ hř. stř.;

ale když máš v ruce papírovou zlatku r. m., která dnes má kupní sílu 9 gramů stříbra, poví ti třeba zítra kursovní list, že má už jen kupní sílu $8\frac{1}{2}$ gr., pozítří $9\frac{1}{2}$ gr., za týden $8\frac{3}{4}$ gr., za měsíc 10 a za rok snad 7 gr. Pěkný to základ a pevný pro půjčování peněz, najímání budov, statků, úředníků, zřízenců, prodávání a kupování na delší doby, pro dodávky atd., slovem pro všecku kalkulaci cen! Když na Balkáně bouřili se národové, když ve Francii mohutněly choutky válečné, nebo když daleko na východě Anglie s Rusí se srážela, rakouské ažio chvělo se a stoupalo; kupní síla rakouské měny klesala, ceny zboží rostly, kdo měl peníze v kapse, ztratil, kdo měl za kým pohledávku, ztratil, dlužníci získávali. Za chvíli přišel klid a po něm klesání ažia; nastal pohyb zpátečný. A za krátko nový obraz, nové stoupání ažia, nové stoupání cen, nové klesání hodnoty rakouské měny. Není to učiněná loterie? Opravdu každý záchvěv ažia poznamená rozdělení majetku ve společnosti; jednou z ažia velký zisk, po druhé ztráta a tak to jde celými třídami společnosti nahoru dolů, dolů nahoru. Že se do tohoto celkového obrazu skvěle hodí loterie, malá i veliká, je na bíledni. Proč by se nehrálo v loterii, když orba, průmysl, tržba, služebné postavení úředníků a pracovníků právě pro měnu tak velice zavání loterií? — Pro deficity v rozpočtu státním jest znehodnocená měna papírová učiněným pařeníštěm; i tu netřeba opakovati; stačí odkaz na to, co pověděno v odst. 4.; docházející daně dávají státu kupní síly tím méně, čím nižší je hodnota domácí měny a čím vyšší ceny všeho zboží a proto hlad po nových daních a přírážkách roste s ažiem; a když stát chce půjčkami si opatřiti peněz, setká se s podmínkami nejtěžšími a kursy státních úpisů klesají do hloubky veliké.

7. Věc, které nikdo na celém světě se nenadál, nastala r. 1878. Ažio stříbra bylo koncem března ještě $8\cdot05\%$; koncem března stálo 100 zlatých stříbra 108 zl. 5 kr. v papírech. Ale koncem května 100 zlatých stříbra stálo 99 zl. 50 kr., koncem prosince 94 zl. 63 kr. Ejhle, kupní síla papírové

měny rakouské byla větší než kupní síla stříbra, jehož náměstkem papírové peníze byly. Papír obdržel ažio na stříbro, stříbro disažio na papír. Tak se přesunulo na trhu oceňování tu stříbra, tam papíru rakouského. Věc vycházela na jevo nikoli doma v Rakousku, kde tehdy jako posud stříbrný zlatník má tutéž platební sílu jako papírová zlatka — ale jevila se tím, že cizích peněz zlatých bylo lze za 100 zlatých rakouské měny obdržeti více, než za 1111 gramů stříbra, to jest za takové množství stříbra, které obsaženo jest ve 100 stříbrných zlatkách rakouských. Stříbro v podobě rakouského rázu zlatkového mělo u nás pořád touž platební sílu jako papírová zlatka, ale stříbro o sobě v té zlatce obsažené mělo menší kupní sílu než papírová zlatka. Z 1 libry stříbra razilo se v Rakousku napořád 45 zl. rak. měny, ale 1 libru stříbra bylo lze koupiti za 43 i 42 zlatých. I bylo každému volno zanésti stříbro do státních mincoven rakouských a dáti si z něho raziti zlatníky, z libry 45 kusů; jen že platil 1% od ražení (t. zv. ražebné), tedy ze dvou liber ne celé 2 zlaté. Což divu, že lidé spěchali do mincoven a že správa státní sama razila více stříbra, docilujíc tím finančního zisku. Byloť raženo v mocnářství našem stříbra roku 1874 za 4·5 mil. zl., 1875 za 7·1 mil., 1876 za 11·4 mil., 1877 za 16·2 mil. zlatých, ale roku 1878 za 24·6 mil. zlatých a roku 1879 za 63·2 milionů zlatých. A krom toho stříbrné zlatníky všude vycházely ze svých skrýší — k čemu také jich uschovávatí, když neměly už vyšší hodnoty než obecně užívané peníze papírové. — Je zřejmo, že celé toto hnutí hodnoty, které tak neočekávaně povýšilo rakouský papír, nemohlo býti než přechozí. Neboť kdyby byl celý svět nosil stříbro do rakouských mincoven, byly by stříbrné zlatníky záhy v ohromném množství naphily cirkulaci rakouskou; státovky potom, ve kterých přece nikdo nebyl by mohl a směl nadále spatřovati více, než papírový ekvivalent převládajícího pak stříbra, byly by nezbytně hodnotou svou klesly na míru stříbra. Neboť bráti je z oběhu a uschovávatí — jaký v tom mohl býti prospěch, když nikdo nemohl se nadfti, že mu stát kdy za ně dá více

než 11·11 gr. stříbra za 1 zlatku? A cizina vědouc, že v Rakousku zase stříbro je opravdu měnou a že ta zlatka papírová nemá naděje, aby byla kdy za více uznána než za 11·11 gr. stř., byla by přestala jí přisuzovati hodnotu větší.

8. Jest teď na čase, ohlédnouti se po osudech stříbra. Kleslo, jak řečeno, na hodnotě tak, že už 11·11 gramů mělo menší kupní sílu než papírová zlatka rakouská, a jevílo se to tím, že za 1 zlatý rakouské měny bylo by lze koupiti zlata více než za 11·11 gr. stříbra. Zlatem tedy budeme měřiti hodnotu stříbra, jakož vůbec obecněji a obecněji zlato samo stává se měrou hodnot, měnidlem i platidlem. Až do r. 1870 udržoval se celkem mezi stříbrem a zlatem dlouholetý poměr ten, že za 15½ kilogramů stříbra bylo lze dostati na trhu 1 kg. zlata. Hlavním trhem, na kterém se rozhoduje o ceně stříbra, jest Londýn; stříbro se tam prodává na unce po 31·1 gramu; leč stříbro, jak se na londýnském trhu prodává neb alespoň účtuje, není ryzí, nýbrž s mědí pomíšeno, tak že na 37 částí stříbra připadají v jedné unci 3 části mědi; ryzost se proto označuje zlomkem $\frac{37}{40}$ a stříbro této ryzosti slove standardovým stříbrem anglickým. Udává-li tedy tržní zpráva londýnská, že 1 unce standardového stříbra stojí na příklad 60·8 denarů (penny) anglických, značí to, že za 1 unci stříbra obdržím tolik zlata, kolik ho 60·8 *d* představuje. Když pak vím, kolik denarů mám z 1 unce zlata téže ryzosti ($\frac{37}{40}$), dovedu snadno vypočísti označený poměr (relaci) mezi hodnotami zlata a stříbra. Z 1 unce zlata ($\frac{37}{40}$) jest 943 denarů; stojí-li tedy unce stříbra standardového ($\frac{37}{40}$) 60·8 *d*, jest zlato tolikráte dražší než stříbro, kolikráte 60·8 obsaženo jest v 943; provedu-li dělení, obdržím

$$\frac{943}{60\cdot8} = 15\cdot5. \text{ — Od roku 1870 stříbro skoro bez přestání}$$

v hodnotě klesá, a tak musíš dávatí víc a více kilogramů stříbra za kilogram zlata. Znehodnocení stříbra během r. 1878 bylo obzvláště veliké a náhlé; ještě v únoru toho roku stála unce standardového stříbra 55 *d*, v červnu 52¾, v říjnu 50½ a v prosinci 49⅝; musil-li jsi dáti v únoru 1878 toliko

*

17·1 kilogramů stříbra za 1 kilogram zlata, musil jsi v provincii téhož roku platiti už 19·6 kilogramů.⁷⁾

Toto klesání kupní síly stříbra bylo po soudu našem v prvě řadě příčinou toho, že ažio stříbra na rakouskou měnu roku 1878 zmizelo; jestliže v době, kdy 1 unce stříbra měla kupní sílu 55 *d* zlata, rakouská zlatka hledíc k úvěru říše a k velikosti papírového dluhu a celému politickému, hospodářskému a finančnímu postavení jejímu měla kupní síly jenom tolik, že stačila ku příkladu na zakoupení 95 kr. stř., t. j. $\frac{0\cdot95}{45}$ libry stříbra: musila rakouská zlatka nabyti kupní síly asi 100 krejcarů, t. j. $\frac{1}{45}$ libry stříbra, jakmile jedna unce stříbra klesla hodnotou na 50 *d* zlata, jestliže úvěr a řečené postavení a papírový dluh říše zůstaly, jako byly. Nepotřebovala ani stoupati hodnota rakouské měny, nýbrž jen hodnota stříbra potřebovala klesati a bylo dosaženo rovnosti (parity) mezi hodnotou zlatky rakouské měny a hodnotou $\frac{1}{45}$ libry stříbra = 11·11 gramů. A hodnota stříbra, jak jsme ukázali, opravdu klesala a nad to i úvěr říše a s ním naděje na vykoupení papírových peněz se zlepšovaly, tím spíše, že množství státovek v nejmenším nebylo zvyšováno. Ale přes to bylo sotva lze se nadfti, že hodnota zlatého rakouské měny stoupne i nad hodnotu 11·11 gramů stříbra, jako se to stalo v polovici roku 1878. Rakouská zlatka papírová přece r. 1878 nebyla a neměla býti nic jiného než surogátem zlatky stříbrné (11·11 gr. stř.); trh a spekulace mnoho riskovala, jestliže snad předpokládala, že při nějaké budoucí záměně státovek za kov bude papírová zlatka uznána a zaměňována za více než 11·11 gramů stříbra. Či snad spekulace lidí, kteří měli zásoby znehodnoceného stříbra, hnala kurs (hodnotu) rakouské měny tak do výše, aby mohli těžiti v mincovnách rakouských způsobem právě v odstavci 7. vypsáným? Však buď jak buď, fakt jest, že ažio rak. měny na stříbro po několik měsícův r. 1878 a na poč. r. 1879 se udržovalo, byť i ne na stejné pořáde výši.

9. Vláda v Rakousku a v Uhrách k tomuto překvapujícímu a s jásotem vítanému obratu mohla zaujmouti stanovisko dvojí, buď jedno, buď druhé. Jedna cesta mohla nás ihned zbaviti papírové měny a zjednati říši kovovou měnu. Vláda mohla prostě na účet svůj i na účet soukromých osob raziti stříbra víc a více a státovkám vzíti nucený oběh; banka rakousko-uherská byla v takovém zřízení, že byla by ihned mohla otevřítí pokladny svoje a bankovky na požádání zaměňovati za stříbro. Naše cirkulace byla by se naplnila stříbrem a směnitelnými bankovkami; státovky zbavené nuceného kursu nebyl by musil bráti nikdo, než pokladny státní — ze služeb platidla byly by odvolány bývaly a nebylo ani pomyslení, aby jim hodnoty kdo přisuzoval více než tu, která odpovídala sumě stříbrných zlatých, v Rakousku jedinou a skutečnou měnou jsoucích, na kterou zněly. Stát mohl dluh svůj státovkový buď konsolidovati, t. j. proměnití v trvalý dluh, jakým je společná renta papírová a stříbrná (byl by snad za 100 zl. státovek vydal dlužní úpisy na 100 zlatých), nebo mohl položiti co rok do budžetu určitou sumu na umoření, zničení jistého počtu státovek, jichž platy daňovými nabýval; povinnosti, sám přijímati státovky za hotové, nebyl by se stát zajisté i po zrušení nuceného oběhu směl zhostiti. Tak byli bychom pod ochranou parity stříbra a rakouské měny hravě vybředli z papírové měny a dostali řádnou kovovou měnu, ideál to mnohých v tomto století státníků rakouských. Víme, že se tak nestalo. A proč se tak nestalo? — slyšíme vyčítavě se všech stran. Nestalo se proto, že kovová měna po které jsme potřebovali jen jen ruku natáhnouti, byla stříbrná. Stříbro jako měnný kov je dnes povrženo a vyháněno na všech stranách v Evropě a posud i v Americe. Ku zlatu všichni tíhnuou, po zlatě všichni baží; zlato je vyvolenou měrou hodnot a platidlem. Stříbro hojně dobývané a ze služeb měnných vypuzované klesá na hodnotě a kolísá den ke dni; r. 1879 musil jsi dáti za kilogram zlata v průměru 18·37 kilogramů stříbra; roku 1888 dokonce 22·07; na počátku roku 1890 asi 21·4 kilogramů stříbra. Tak byl by

přechod od papírové měny ke stříbrné znamenal té doby jen malou, velmi malou výhodu. Rakouská měna pevně založena a ukována jsouc na stříbro byla by proskákala všecek ten rej znehodnocení a kolísání od r. 1879 až na dnešní den; kupní síla rakouské stříbrné zlatky byla by se rok co rok, měsíc co měsíc sevrkávala, ceny by by stoupaly — slovem, ne klid a stálost, nýbrž nepokoj a kolísání byla by nám stříbrná měna přinesla. Vláda po soudu našem dobře učinila, že k této cestě se neodhodlala.

10. Vláda dala se cestou jinou. Stopu její prozrazuje nám skutek na pohled neúhledný. V březnu roku 1879 vydáno nařízení ministra financí, kterým se mincovnám zakazuje, aby soukromým osobám nerazily již ze stříbra zlatky jako až posud (za ražebné 1%) byly činily. Ani nevíme, vznikl-li zákaz ten z hlubších, prozíravých, dalekosáhlých úvah o měnné politice či z rozmrzelosti, že teď tolik soukromých spekulantů hrnc se do mincoven a osvojuje sobě zisk, který by raději financím měl býti zachován. Nevíme, protože o tom nebylo vydáno prohlášení a celá, tak neobyčejně důležitá věc zůstavena jest působností správy a nikoli zákonodárství. Však, nechat bylo jak bylo, my spatřujeme v tomto zákazu vládním nejzávažnější čin, který v oboru měnné politiky od r. 1866 u nás byl proveden, spatřujeme v něm mohutný praejudic pro budoucí úpravu měny. Vyložíme zevrubně toto mínění svoje tím spíše, že jest dosti osamoceno, lišíc se od ostatních posud projevovaných názorův o nynějším stavu rakouské valuty. Vizme danou situaci: Rakouská valuta byla *al pari* (na rovni) se stříbrem a nedost na tom, překonávala právě hodnotou svou i stříbro; následek toho jest, že chystá se a už už provádí veliké stěhování cizího stříbra do Rakouska; konečným toho výsledkem nemůže býti nic jiného než trvalé stržení valuty rakouské na paritu kleslého a pořád klesajícího stříbra. Tu vláda zvolá: Stůj! Zarází proud stříbra do země, zarazí neodvratný pád valuty na úroveň stříbra, zmaří trvalé připoutání valuty k neblahému osudu stříbra. *Tím vláda, seč jest, učinila, aby okamžitou*

povýšenost valuty rakouské nad hodnotu stříbra učinila stálou; tím na jevo dala — a na tom po soudu našem nejvíce záleží — rozhodující mínění a vůli svoji, uznávati papírovou zlatku, dlužní úpis státu, ježž ona zastupuje, ne pouze za představitele jedné pětáctyřicetiny libry stříbra nýbrž i za více, za představitele té hodnoty, kterou jí v dané chvíli přisuzuje trh, ježž vyjadřuje hodnotný úsudek svůj slovy zlatými. Tak přeřízla vláda jako zástupce dlužníka-státu svým autoritativním slovem a činem prvotnou a zásadnou souvislost hodnoty rakouské papírové valuty s hodnotou stříbra. Nechať tedy, jak jsme naznačili, mohou býti pochybnosti o tom, kterak se stalo, že hodnota rakouské měny vyšínula se r. 1878 i nad pari stříbrné: leč o tom není pochybnosti, proč měna rakouská po březnu r. 1879 nad paritou stříbrnou se mohla udržeti a proč i nyní nad ní se nachází; není pochybnosti, proč znovu snad pod ni klesnouc, opět nad ní se vyšínouti může. Ten zákaz stříbrného rázu, to závazné prohlášení jím učiněné všecko nám vysvětluje. Hodnota rakouské měny jde teď svou cestou a hodnota stříbra jde také svou cestou; cesty ty — ukážeme to později — mohou se zblížit i zkřížit, ale zásadně nejsou společné.⁸⁾ Teď pochopíme věc, která na prvý pohled je přímo protimyslná: papírová zlatka má větší hodnotu než její stříbrný ekvivalent, než 11·11 gramů stříbra; ale stříbrná zlatka rakouská má v sobě právě 11·11 gramů stříbra — jak se to má s hodnotou její? Kdo by se rozpakoval říci, že 11·11 gramů stříbra, ať ve formě rakouské zlatky nebo ve formě náramku má stejnou hodnotu! A přece je v tom chyba. Stříbrná zlatka je od samého počátku až do dnešního dne po zákonu právě tak platidlem jako zlatka papírová a obíhá v Rakousku s touže kupní silou jako ona; proto stříbro ve formě rakouských zlatek ve kvantitě poměrně malé obíhající má tu vyšší hodnotu, kterou má papírová zlatka; mincovny rakouské nedělají teď nikomu více ze stříbra zlatníky a nejpřísnějšími tresty je zakázáno, aby nikdo, byť i docela právě zlatky sám si nedělal. Rakouský ráz zvedá tedy hodnotu 11·11 gramů

stříbra na vyšší míru, než jakou má hodnota toho stříbra samého, na tu míru, kterou má právě papírová zlatka. To ostatně není zvláštnost rakouská; Německo i Francie a také Spojené Státy Severní Ameriky ukazují podobný jev. Německo má v zásadě zlatou měnu, ale třetí potud stále ve dvojité měně, že nedovedlo se zbaviti ohromného množství svých starých tolarů; tolaru přisuzuje hodnotu 3 marek, jakkoli stříbro v tolaru obsažené má nižší hodnotu než zlato rovné třem markám. Francie zas má v zásadě dvojí měnu, zlatou a stříbrnou, ale jakkoli ražení stříbra zastavila, musí trpěti stříbrné pětifranky za rovné zlatému pětifranku přes to, že za stříbro v pětifranku obsažené na trhu lze koupiti jenom množství zlata značně menší, než je ho ve zlatém pětifranku. Měnná rovnoprávnost jmenovaných stříbrných a zlatých mincí ve Francii a v Německu a měnná rovnoprávnost stříbra a papíru v Rakousku způsobují, že ty peníze, které jsou vlastním představitelem domácí měny — ve Francii a v Německu zlato, u nás papír — vytahují druhé na své vyšší niveau. Rozdíl jest ovšem ten, že v Rakousku to vyšší niveau jest měnivá a kolísavá — papírová zlatka koupí dnes x , zítra y decigramů zlata, kdežto zlatý pětifrank nebo zlatá pětimarka je vždy totéž pevné množství zlata. Právnem lze říci, že všechny tři státy nyní jmenované mají jakous obmezenou dvojí měnu: Francie a Německo zlatou a vedle ní trochu stříbrné, Rakousko papírovou a trochu stříbrné: ale ve všech státech kulhá ta stříbrná noha domácí měny (étalon boiteux).⁹⁾

11. Nebylo posud kdy, vyložiti, kterak vlastně jeví se a poznává, že naše zlatky — víme teď že papírové i stříbrné — mají kupní síly více než 11·11 gramů stříbra; to, zdá se, je velmi těžké, již proto, že u nás stříbrná zlatka hodnotou svou ničím neliší se od papírové. Napověděli jsme už, že rozdíl ten prozrazuje se v tom, že na trhu světovém za rakouské peníze koupiti lze zlata více než za stříbro, které nominálně odpovídá témuž množství rakouských peněz, nebo jinými slovy, že za 90 zlatých rakouské měny obdržím zlata ve formě anglických nebo francouzských a j. mincí více než

za $2 = \frac{90}{15}$ libry neraženého stříbra. Prve, než chopíme se dalšího vypravování, chceme tudy ukázati, jak o tom lze z bursovních záznamů se přesvědčiti, vykládající ovšem napřed, čeho třeba věděti, abys rozuměl řeči těch bursovních listů.

Dobrým, byť i ne na vlas přesným ukazatelem hodnoty rakouské měny jsou kursy devis, to jest směnek na zahraniční místa. Kurs devisy na Londýn, hlavní to trh na drahé kovy, jež denně vykazují bursovní záznamy vídeňské, praví, zač koupiti lze dobrou, spolehlivou pohledávku směnečnou v Londýně ve zlatě ihned splatnou; pod záhlavím „devisy“ oznamuje bursa na př. dne 18. února 1890 takto: Londýn, 10 liber sterl. 119 zl.; a to značí konec konců, že cena zlata, obsaženého v 10 librách sterl., jest 119 zl. rak. m. Podotýkáme, že 1 libra sterl. má 240 *d* (denarů neboli penny), 10 liber sterl. tudíž 2400 *d*. Když tedy 2400 *d* obdržíš za 119 zl., vypočítáš snadno, že za 1 zl. obdržíš $\frac{2400}{119}$ to jest 20·17 *d*. Když pak 20·17 *d* obdržíš za 1 zl. neboli 100 kr., obdržíš 1 *d* za $\frac{100}{20·17}$, to jest 4·96 krejcaru; má tedy té chvíle denar cenu 4·96 r. m. A teď jděme vyšetřovat hodnotu stříbra (11·11 gramu), obsaženého v rakouském zlatníku. Víme, jak v Londýně zaznamenává se hodnota stříbra; téhož dne, 18. února 1890, byla unce stříbra standardového ($\frac{37}{40}$) za 44 *d*. Otázka je, zač jest 11·11 gramu? Těch 11·11 gramu stříbra rakouského zlatníku jest ryzí stříbro; když 11·11 gramu ryzího stříbra uvedeš na stříbro standardové, pomíšené mědi v poměru $\frac{37}{40}$, obdržíš 12·01 gramu; unce má 31·1 gramu. Je tedy počet ten: když 31·1 gramu stojí 44 *d*, kolik stojí 12·01 gramu? Počítej a obdržíš, že 12·01 gramu stříbra standardového, to jest tolik stříbra ryzího, kolik v sobě chová rakouský zlatník, dostaneš za 16·9 *d*; 1 *d* však jest roven 4·96 krejcaru, 16·9 *d* tudy se rovná 83·82 krejcaru rakouské měny. Stříbro rakouského zlatníku stojí tedy jen 83·82 krejcaru rakouské měny, kdežto zlatý rakouské měny — ať pa-

pírový, ať stříbrný — má 100 krejcarů rak. měny.¹⁰⁾ Tak teď se věci mají.*)

Z počtů těch vychází na jevo, že hodnota rakouské měny na jedné, hodnota stříbra na druhé straně jde každá svou cestou. Dejme tomu, že hodnota, kupní síla rak. měny naproti zlatu se nezmění, to jest, že kurs londýnský zůstane při 119 zl., tak že za 1 zl. r. m. napořád dostaneš zlata za 20·17 *d* — ale dejme, že hodnota stříbra tak stoupá, že za 11·11 gramů ryzího stříbra musíš dáti zprvu na př. 18, pak 19 a konečně snad 20·17 *d* — a ejhle parita valuty rakouské se stříbrem se blíží a blíží a konečně nastane, a kdyby stříbro ještě dále stoupalo, zas by mělo ažio. Podotýkáme, že takový vývoj hodnoty stříbra je teď velice pravdě nepodobný. Ale možnější jest jiný případ: Dejme tomu, že přijde silné otřesení rak. úvěru, válka, nový výdaj státovek a kurs směnečný stoupne ze 119 na 129, na 139, na 149; tu za 1 zl. r. m. budeš dostávat méně a méně zlata, snad 18, 17, na konec 16 *d*; i tu zase, třeba že hodnota stříbra a poměr jeho ke zlatu ani dost málo se nezměnil, klesne rakouská měna na pari a pod pari stříbrné — možnost,

*) Od těch časů, co tato přednáška byla sepsána (únor 1890) až do nynější chvíle, kdy poslední korekturu tohoto spisku posíláme do tisku (konec května 1890), udály se v kursech ne nepatrné proměny. Kurs směny londýnské poněkud klesal, tak že právě pohybuje se okolo 117 zl. r. m. za 10 £. Kurs stříbra značně stoupl; chvílemi zvedal se až k 48 *d*., nyní jest opět blíž 47; stalo se to tím, že v zákonodárství Spojených Států Severní Ameriky chystá se obrát (návrh Windomův), který stříbru má dopomoci k tomu, že ve větších sumách než posud bude připuštěno do služeb peněz měnných a to v poměru 16 kilogramů stříbra za 1 kilogram zlata. Tak kyne vyrábětelům stříbra vyhlídka, že ho odbudou za značně vyšší cenu a ta okolnost zvedá kurs stříbra. — Vypočítali jsme parity v textu uvedené podle kursů 117 zl. za 10 £ a 1 oz. stříbra za 47 *d*. Při směnečném kursu 117 — má 1 zl. r. m. hodnotu 20·51 *d*. a 1 *d*. = 4·87 kr. Při kursu stříbra 47 *d*. má 11·11 gr. stříbra, to jest kvantum obsažené v rakouském stříbrném zlatníku, hodnotu 18·07 *d*., což rovná se 88 krejcarům; při tomto kursu stříbra jest relace jeho ke zlatu jako 1 : 20·06.

kteřá by vyloučena byla, kdy rakouská vláda r. 1879 byla šla cestou, kterou jsme jako prvou v odstavci 9. uvedli. Jsou však další možnosti ty, že zároveň mění se i hodnota rakouské měny ve zlatě, i hodnota stříbra ve zlatě; že prvá stoupá, druhá klesá, nebo prvá klesá, druhá stoupá, neb obě zároveň klesají, neb obě zároveň stoupají. Jak vše to může působiti na disparitu rakouské měny a stříbra, na zkřížování se obou při paritě, není nesnadno si domyslíti. Však nám stačí, vším tím ukázati, že sice klesnutí stříbra mělo a má vliv na paritu resp. disparitu papíru a stříbra, že však není jedinou příčinou, nýbrž že hodnota rakouské valuty teď samostatně se utváří. To také dosvědčují záznamy bursovní ve všech letech po roce 1879, které vykazují disparitu papíru stříbra daleko více kolísavou, než kolísala se hodnota stříbra.

12. Přehlédněme teď rychle stav měny rakouské, jak od r. 1879 se vyvinul. Zákaz stříbrného obrazu, vydaný v březnu toho roku, odpoutal hodnotu naší valuty od stříbra; rakouská valuta má od těch dob míru svou přímo ve zlatě; hodnota rakouské zlatky byla skoro pořád povýšená nad hodnotu stříbra, neboť ono venkonce pořád padalo, a silně padalo, byť i ne rovnou, neprolomenou čarou. Ale hodnota rakouské zlatky, řekněme její kupní moc nad zlatem, byla od r. 1879 do 1890 velmi nestálá a měnivá; objasníme to na směncném kursu, který nám praví, za kolik kdy zlatých r. m. bylo lze dostati to množství zlata, jež obsaženo v 10 librách sterl.; objasníme to tak, že uvedeme nejnížší kurs a nejvyšší, kterého v každém roku londýnská směňka dosahovala, abychom i na číslech vedle sebe stojících i na číslech po sobě jdoucích poznali rozměry toho stálého kolísání:

Rok	nejnížší	nejvyšší
1879	zl. 116·33	zl. 118·24
1880	„ 116·90	„ 118·85
1881	„ 116·90	„ 118·85
1882	„ 118·40	„ 120·40
1883	„ 119·55	„ 121·00
1884	„ 121·20	„ 123·25

Rok	nejnižší	nejvyšší
1885	zl. 123·60	zl. 126·60
1886	" 125·05	" 126·65
1887	" 125·15	" 128·15
1888	" 120·80	" 126·80

Čísła ta, čerpaná z materiálů *Gruberových*, mluví velmi zřetelně; je viduo, že o klidu není ani potuchy; hodnota naší měny skáče velikými skoky; od minima roku 1879 (116 zl. 33 kr.) do maxima roku 1887 (128 zl. 15 kr.) je velmi daleko. Zima r. 1887/8, plná poplachu válečného, způsobila největší stoupnutí kursu, to jest největší znehodnocení naší měny. Od těch dob valuta, jak se praví, se zlepšovala; uvedli jsme dříve kurs ze dne 18. února 1890: 119 zl —, od něhož posud nevalně jsme se odchýlili; je viděti, že jsme ještě daleci minima let 1879—1881, ba pořád ještě nad maximum těch let a přijdi dnes poplach jakýkoliv, uvnitř nebo vně říše naší, přejdeme ihned a snad rychleji na ty a třeba vyšší kursy, které nám uvedené číslice ukazují.

Jenom nezkušence dovede oslniti a uspokojovati fakt, že naše zlatka platí teď víc než 11·11 gramu stříbra; praví se: my vlastně v Rakousku po přísném právu nejsme povinni dáti za naši papírovou zlatku víc než 11·11 gramů stříbra, — a trh přece té zlatce přisuzuje větší hodnotu — hle, jak jsme ranžováni! Však z té chlouby zbývá jenom tolik, že ubohé stříbro, od něhož rakouskou měnu odpoutali, tak hluboko kleslo a že náš úvěr veřejný je v nejposlednější době trochu lepší; pravíme trochu lepší, neobávajíce se námítky, že přece kursy rakouských rent tak značně stouply, neboť tém rentám pomáhá všeobecné ponížení míry úrokové, a jak vrátka jest jejich sláva, ukázaly právě záchvěvy v řečené zimě r. 1887/8. Největší zlo, které nespořádaná valuta způsobuje, nám zůstalo a dotud zůstane, dokud valuta naše bude založena na úvěru a papíru, a nikoli na tvrdém žlutém kovu; ba i v tom, jsme přesvědčeni, nám přisvědčí každý, kdo bedlivě sledoval tyto úvahy, že mohla by přijíti doba, kde bychom litovali, že roku 1879 nechopili jsme se bílého

kovu, po kterém jenjen bylo třeba sáhnouti (viz odst. 9.); míti my dnes valutu na stříbře založenou, tož v nejhorších dobách alespoň tu máme jistotu, že nic ji nestrhne pod paritu stříbra; teď ani té jistoty není, a papír, jakož v odstavci 11. vyloženo, i pod pari stříbrné mohl by klesnouti. Neodporujeme tím tomu, co řečeno v odstavci 9., naopak vysvětlujeme jen, proč jsme řekli, že by přechod ke stříbrné měně byl znamenal jen malou, velmi malou výhodu; právě v té zabezpečení pro nejhorší doby a v ničem jiném byla by ta malá výhoda záležela.

13. Největší zlo, pravili jsme, z rozrušené měny plynoucí nám zůstalo a zůstává a to záleží v kolísavosti a nejistotě měny, obecné to míry hodnot, platidla a měnidla, na němž jako na základě spočívá všecka směna a cena statků, slovem, hospodářství soukromé i hospodářství finanční. Co to znamená pro hospodářství soukromé, že onen základ měnný jest pohyblivý a měnivý, pověděli jsme už zevrubněji v odstavcích 3., 4. a jmenovitě v 6.; k loterii jsme tam přirovnali všecku výrobu, která nekoná se pro vlastní spotřebu, nýbrž pro tržní odbyt, všecko kupčení, všecko uzavírání delších kontraktů peněžitých, půjček, pachtů, služebních svazků, dodávek atd.; snad není třeba ty věci opakovati. Co to znamená pro finance státu, zemí a obcí užších, bylo také s dostatek objasněno; kde důchod berní může se za stejné nominální výše sevrknouti rázem o 10, 20, 30 procent, tam ovšem deficit se může státi neúporným (chronickým) a tam jako do sudu Danajidek přilíváš do rozpočtu nové a nové daně a přírážky a přece na konec zase nestačí; historie financí rakouských o tom poučuje lépe než všecka výmluvnost theorie. A právě tak, jako znehodnocená valuta ohrožuje vydatnost řádných důchodů beraích, tak umenšuje i výnosnost dluhů, které stát na se vzíti musí v případě potřeby — a té potřebě stálé deficity nedávají zaniknouti. Když stát slíbí věřitelům svým 5 zlatých ze 100, ale ve své papírové valutě, počítá věřitel obezřele, že těch 5 zl. může míti za půl léta kupní síly jenom tolik, kolik jí mají dnes 3, nebo

2½ zl., a za dlužní úpis, kterým se stát přiznává ke kapitálovému dluhu 100 zl., dá pak státu snad 70, snad 60 i méně zlatých; tu říká se, že stát odbude své dlužní úpisy jen za kurs, jenž stojí hluboko pod nominálem. Draho pak stát tím úrokem zaplatí peníze, jichž potřebuje, a vysoký nominální dluh kapitálový a veliké břemeno úrokové musí pro poměrně nevelikou sumu na se vzíti. Když však stát, aby při půjčkách takovým ztrátám unikl, slíbí věřitelům úrok v kovové měně (t. zv. kovové dluhy, metalliky), tož přece pochybnost, zda bude za rozháranosti své měny a financí s to, aby tomu kovovému slibu dostál, stlačí kurs dlužních úpisů (obligací, rent); ale nad to zůstává státu všechna škoda (risiko), která vzniknouti může tím, že drahý kov, jehož co rok na zúrokování potřebuje, musí svými znehodnocenými papírovými penězi bůh ví jak draho, bůh ví s jakým ažiem zaplatiti. Vedlo by nás k obtížným a rozvlácným výkladům, kdybychom chtěli vypravovati o nepříznivém dále účinku, který má kolísavá, porušená měna na zahraničnou tržbu, na dovoz a vývoz zboží; však máme za to, že už tím, co jsme pověděli, dostáli jsme slibu, který jsme dali v úvodu k těmto úvahám; teď snad už každý určitě a bez pochybností poznal a se přesvědčil, že porušená měna jest opravdu z nejnebezpečnějších chorob národohospodářských, že úsilí o nápravu je věcí vážnou a pilnou a nikoli libůstkou theoretiků nebo národohospodářských moralistů a náprava sama vymožeností a prospěchem, který stojí za ty miliony, jichž bude třeba. Říši německé záleží velice na spojenství s Rakouskem a na dokonalé válečné hotovosti jeho; ale pohled na měnnou zbědovanost naší ruší Němcům klidnou důvěru v nabytou záštitu spojenskou; tak praví se v uvedeném spisku *Lotzově*, nedávno v Lipsku vyšlém (viz o něm „*Athenaeum*“ č. 5. ze dne 15. února 1890): „Výdaje Rakousko-Uherska na účely válečné rostou rok od roku, způsobem výborným zdokonaluje se technický výcvik vojska, ohromné oběti vynakládají se na obranný spolek s Německem a s Itálií. Mělo by to vše býti marno? Neboť Rakousko-Uhersko nemá žádné zálohy pro finanční

mobilisací, dokud úvěr jeho podkopáván jest nynějšími poměry měnnými. Jenom za nejtísňivějších lichevních podmínek bude s to sehnati při vypuknutí války na evropských bursách těch peněz, bez kterých všecka výzbroj a všecek vojenský výevik není k ničemu. A kdyby na konec přišla válka nešťastná, jsou finanční důslednosti přímo nedohledné. Dokud měnné poměry Rakousko-Uherska se nezmění, jest trojspolek jen vojensky a diplomaticky výborně připraven, ale finančně jest nemožný pro slabost valuty Rakousko-Uherska. Žádati, aby bylo jinak, v tom nejen Německo a Itálie jako spojenci mají zájem, než tu běží Rakousko-Uhersku o povinnost sebezachování. Neboť jen stát v každém směru silný a nezávislý dovede každého času sobě platnost zjednatí.“

Neklam se nikdo poměrným klidem, který této chvíle právě panuje; pomine jako květ mrazem; že není ho na dlouho, ukázala nám právě čísla označující výšín ažia zlata na naše peníze v hrozivé zimě roku 1887—88; stopy válek francouzsko-německé a rusko-turecké v našem ažiu ukázali jsme v odstavci 6., a to jen velmi povrchně na celoročních průměrech; podobné stopování denních kursů dalo by obraz živější a plastičtější. Prvý výstřel rakouského děla vysoko do povětří vyhodil by ažio zlata; peněz vyžaduje válka a zase peněz, a stát měl by jich a kupní síly právě nejméně, proto že by se mu klesáním valuty pod rukama rozplývaly; tiskařský lis pracoval by znovu a nespočtená hejna státovek rozletovala by se po kraji, krutě rušíce rovnováhu ve všem hospodářství, utužující břemeno poplatní, ničíce blahobyt a dusíce na dlouho zotavení a pokrok. *Kramář*, abychom také hlas domácího mínění uvedli, v uvedeném spise, vyšlém r. 1886, lituje, že po roce 1866 nestal se nejmenší pokus, napraviti zbědovanou valutu; arcif papír blíží se (r. 1886) k paritě stříbra — „proč tedy k nespočetným obtížím vládnutí v Rakousku ještě novou vyvolávatí... Klid tak lahodí, zejména tam, kde po desetiletí řádila bouře, která říší až do základův otřásala. Kdyby to šlo, aby i ostatní palčivé otázky Rakouska tak klidně se rozřešily, jak snadno bylo by vlád-

nouti v říši, v níž vládnouti jest nejtíže. Není na místě pro-
 rokovati. Chvatný pohled, kterým jsme přeběhli čtyřicetileté
 dějiny rakouské valuty, stačí, aby zbudil oprávněné obavy,
 že nebezpečí není zažehnáno na vždycky, že okamžik, v němž
 by zas jednou se hrálo o osud této staré říše, by stačil, aby
 bouřím valutovým a zhoubnému kolísání otevřel dvěře do
 kořán. Není pochyby, že potom dobré rady a pomoci hrnuly
 by se ze všech koutův a koncův říše — ale na prostředek
 od nebezpečí určitě brozícího mysliti teprve tehdy, když už
 všecko neštěstí přikvačilo, toť přece ze všech nejhorší po-
 litika.“

Nyní konečně objevuje se jakési hnutí. Když r. 1887
 obnovena byla ujednání mezi Rakouskem a Uhrami, známá
 pode jménem vyrovnání, pojat byl do smlouvy o spolek celní
 a tržební nový článek, jenž zní: „Obě vlády zavazují se, že
 ihned po uzavření spolku celního a tržebního ustaví komissi,
 jež by radila se o přípravných opatřeních k tomu, aby za
 příznivých poměrů finančních bylo lze v říši opět zavést pla-
 cení hotovými. Měna, jež po úpravě valuty bude zavedena,
 ať slove měnou rakousko-uherskou“ (§ 2. zákona ze dne
 21. května 1887). „Ihned po uzavření spolku!“ Byl uzavřen
 v květnu 1887, teď pokročili jsme v r. 1890, a komisse nejsou
 ustaveny; však jednáno, ano i disputováno o tom, jak a jaké
 komisse mají se ustaviti. Vlády tu i tam učinily prohlášení,
 že věci opravdově se chopí, ale prohlášení docela všeobecná,
 ani slova, kterou cestou chtějí jíti. Veřejné mínění k otázce
 s velikým interessem se obrátilo; odborné listy, knížky a bro-
 šury ozývají se diskussemi. I u nás v Čechách probouzí se
 účastenství (viz přednášky v Praze a podle nich referáty
 v listech: *Sax*, *Bohemia* — *Port*, *Nár. Listy* — *Kaizl*, *Čas*).

III.

14. Došli jsme ve výkladech k poslední stanici. O ná-
 pravě měny jsme chtěli mluvit, ale teprve teď, na kon-
 k ní samé přicházíme. Přípravy byly dlouhé a nevyhnutelné

musili jsme se dohodnouti o pravý význam slova měny; potom ukázati, jak vyhlíží spořádaná, dobrá měna a jak funguje, neboť jinak nebyly bychom pochopovali, v čem záleží a jak účinkuje měna porušená; o té jsme pak ihned mluvili, ukázali jednodušší příklad ze středověku českého a o něj pak opřeli zevrubný výklad onoho moderního kažení měny, jehož se nám v Rakousku roku 1866 opětně dostalo výdajem státovek, jež nuceným oběhem jsouce nadány, pole opanovaly a kovovou měnu vytlačily. Stopovali jsme potom vývoj a neočekávané osudy papírové měny až do nejpřítomnější chvíle, ve které snahy opravné volají po činech; snad podařilo se nám i dokázati, že jest proč neleniti a rozhodným činem vybřednouti z nepřirozeného, nezdravého, na nejvyšš nebezpečného stavu, ve kterém naše valuta a s ní všecko hospodářství vězí. Víme nyní, že naše měna skládá se ze státovek, úvěrních to listů státu, původně vydaných jako ekvivalent kovových peněz měnných, jež zní na 1, 5 a 50 zl.; víme, že kupní síla těch státovek je dnes větší než onoho množství stříbra, jež ony původně měly zastupovati. Vedle státovek jako měna obíhají stříbrné zlatníky (a čtvrtzlatníky), jež právě ono přesmyknutí poměru mezi hodnotami papíru a stříbra znova do oběhu přilákalo. Obíhají konečně, rovněž jako měna, bankovky, to jest úpisy banky na 10, 100 a 1000 zlatých rakouské měny znějící, které banka byla by povinna na požádání za stříbrné peníze měnné zaměňovati, kdyby od dávných let, ale povždy prý jen „přechodně“ ten závazek její nebyl zastaven (suspendován); teď ostatně stát, jenž zakazuje ražení stříbra, nemůže připustiti tuto volnou směnitelnost bankovek za stříbro. Střediskem a základem všech těch peněžních prostředkův oběžných jest dnes státovka; chopte se jí rukou opravnou a změníte tím postavení znehodnocených peněz stříbrných i postavení a význam bankovek.

„Zlo a nebezpečí, pravili jsme, spočívá v naprosté nepevnosti, v nepředvídatelném kolísání hodnoty našich papírových peněz. Disažío, které se počítávalo jediné na stříbro, zmi-

zelo, leč s ním i stříbro zmizelo jakožto měnný kov světový; hodnotu našeho papíru měříme teď přímo zlatem, měnou to západního světa; ale tímže způsobem, kterým se dříve počítalo disažio státovek na stříbro, nelze na zlato disažio v přísném slova smyslu počítati, protože měnné peníze rakouské, tudíž ani státovky, nejsou v žádném pevně formulovaném vztahu ke zlatu; není zlatých rakouských zlatníků, v pevný nominální poměr k papíru uvedených a z oběhu snad jako někdy stříbrné vytačených, kterými bychom měřili disažio našich státovek. Mluví-li se přec o rakouském zlatém ve zlatě, jest to spíše fikce (smyšlénka) zakládající se v tom, že kdysi (roku 1870), když stříbro obsažené v 8 rakouských zlatnicích (88·88 gr.) rovnalo se hodnotou svou právě asi zlatu obsaženému ve francouzském 20franku (Napoleondoru), rakouské mincovny jaly se raziti dvojí minci zlatou, již nazývaly 8zlatníky a 4zlatníky a jež zákon výslovně stavěl na roveň 20, respektive 10 frankům; nikdo však není zavázán, ty zlaté mince přijímati, leda za takovou hodnotu v penězích rakouské měny, o kterou se byl s druhou stranou smluvil; tak zvaná rakouská zlatka ve zlatě znamená tedy tolik jako $2\frac{1}{2}$ franku, a co $2\frac{1}{2}$ franku znamená v rakouské měně, určuje se denním kursem. Že tak zvaná zlatka ve zlatě stavena na roveň se 2 markami říšské (zlaté) měny německé, odpovídá ostatně i tomu, že dříve tolar ($\frac{1}{30}$ libry stříbra) spolkové měny rakouské a německé rovnal se $1\frac{1}{2}$ stř. zl. rak., že dnes ten znehodnocený tolar v Německu ještě jest připouštěn v hodnotě 3 marek ve zlatě a že tak vypočítává se parita: dvě marky rovny něčemu, co nazývá se rakouským zlatým ve zlatě. Rakouský zákon celní předpisuje, aby se cla platila ve zlatě, to jest, aby místo zlatky cla platilo se $2\frac{1}{2}$ franku nebo tolik v jiných zlatých mincích, kolik odpovídá zlatu obsaženému ve $2\frac{1}{2}$ fr.; a tu ministr financí pak jednoduše každý měsíc podle kursu předešlého určuje, o kolik krejcarů více musí se platiti cla na každé zlatec, když ho kdo ve stříbrné minci rakouské a nikoli ve skutečném zlatě chce platiti. Však na tom málo záleží, uznává-li kdo, že

opravdu zlato má na zlaté rak. měny to či ono v pravém slova smyslu ažio, měřené podle kursovní hodnoty tak zvané zlaté zlatky, aneb neuznává-li, tvrdě, že ažio zlata na rakouskou měnu počítati nelze, protože není pevného základu pro měření: tolik každý vidí a uznává, že rakouská zlatka má hledíc ke zlatu vrátkou, kolísavou hodnotu, nechať ji vyjadřuje doslova ažiem světového zlata čili nic; a v tom je zlo a nebezpečí, o jehož odstranění běží při nápravě měny.

15. Převéstí kolísavou měnu papírovou na pevnou valutu kovovou, toť úkolem nápravy. Vyložíme, jak provedení tohoto úkolu si představujeme. Řada otázek žádá rozřešení. Předně, jaký kov zvoliti? za druhé, jakou jednotku mincovní, zlatku-li a jakou, nebo frank, nebo marku? za třetí, jak konečně vše to provésti, drahý kov opatřiti, starou měnu z oběhu vzíti, novou do oběhu pustiti?

Jaký kov? Který jiný než stříbrný, odpovídá se nám; vždyť papírová zlatka byla vydána jako zástupka stříbrné zlatky o 11·11 gr.; nechať stát opatří sobě stříbro, nechať dá za každou papírovou zlatku zlatník stříbrný a věc je jednoduše a poměrně lacino vyřizena. Je nám nyní snadno tento způsob rozřešení otázky posouditi a odsouditi; vždyť víme, že on přímo na talíři nabízel se státu již roku 1879; stát jej odmítl a dobře učinil tak; a jestliže před 11 lety bylo proč odmítnouti, je teď příčin ještě více, daleko více. Od března roku 1879 stříbro klesalo dále; ukázali jsme to v odstavci 9. a tak rozpjetí mezi kupní silou naší zlatky a stříbra (11·11 gr.) je dnes mnohem větší než bylo tehdy (100 — 83·8 dnes, 100 — 93·66 tehdy); po více než 12 let ta zlatka, nad stříbro tak povýšená, jest měrou hodnot a platidlem; pohledávky a dluhy, ceny, služné, mzdy podle té nad stříbro povýšené kupní síly její se ustavily a teď najednou měli bychom ji sraziti o více než 16%, se 100 na 83·8 kr.! Nepotřebujeme doličovatí, jaká by to byla revoluce v cenách a kontraktech; právě taková, o jaké mluvili jsme v odstavci 3. slovy Tómy ze Štítného. Kdyby taková „náprava“ měny se chystala, radili bychom každému, aby, kde

jen může, ihned na dluh koupil polí, domů, zásob a j.; neboť po „nápravě“ ceny těch statků stouply by nejméně o 16%, ale dluh by zůstal stejný. A čeho by se docílilo takovýmto neslýchaným opatřením? Nic než že bychom dostali měnu na kov sice založenou, ale na kov, jehož hodnota jest kolísavá, jenž ze služeb měnných jest všude vyháněn, jenž za poměrně vysokých cen statků v naší době a za velikosti obrátů jest nepohodlným, nepraktickým podkladem měny; jak neradi dnes běřeme a nosíme už 10, 20 zl. ve stříbře a jaké byly by stesky, kdyby nebylo ani zlatek ani pěták papírových, nýbrž jenom stříbro.¹¹⁾ Však není obavy, že bychom přešli ku měně stříbrné,¹²⁾ a ještě méně jest obavy, že by se přechod ten provedl tak, že by se prostě naše nynější zlatka ponížila na hodnotu 11·11 gramů stříbra, t. j. 83·8 krejcarů. I kdyby snad stát formálně byl oprávněn svou papírovou zlatku nezaměňovati za víc než za 11·11 gr. stříbra, svým chováním v r. 1879 dal na jevo, že nechce na tom oprávnění trvati, že nechce tu zlatku považovati více za pouhého představitele 11·11 gramů stříbra; to v odst. 10. s dostatek jest objasněno. A není přece stát nějakou cizí, nepřátelskou mocí v lůně společnosti, nýbrž jest jejím právě politickým orgánem; není tudy proč se domnívati, že podnikne něco, co by daleko více újmy než prospěchu způsobilo a zejména také jemu samému, jako věřiteli ze závazků daňových, konec konců jenom velice uškodilo.

16. Dvojí praktický závěr smíme učiniti z toho, co bylo právě pověděno: předně, že náprava měny nemůže oblíbiti si kov jiný než zlato, a za druhé, že ta mincovní jednotka, která vstoupí na místo nynější zlatky jako budoucí rovnoprávné platidlo, musí těsně se přizpůsobiti kupní síle naší zlatky; řekli bychom, že musí právě rovnati se kupní síle zlatky, kdyby nebylo možností, že zavede se jednotka o polovici menší, tak že by přizpůsobení záleželo v tom, že by pak dvě jednotky budoucí rovnaly se právě jedné nynější zlatec. Však ať jediná, ať dvě ty budoucí jednotky vstoupí na místo papírové zlatky, na tom setrváno býti musí, aby to,

co zákon pro daně, kontrakty, odhady atd., slovem jako míru hodnot a platidlo postaví na roveň a na místo dosavadní zlatky, zlatce té hodnotou svou co nejdokonaleji se rovnalo.¹³⁾ Ani dlužník, ani věřitel, ani poplatník, ani stát, země, obec nesmí ni tratiti, ni získati tím, že hodnotný základ naší měny se promění; ani veřejnoprávní závaznosti, ani soukromoprávní poměry a vztahy nesmějí býti rušeny a z rovnováhy vysunuty tím, že na místo úvěrové, papírové valuty přijde kovová. Ale ani pracného a zdoluhavého přepočítávání nesmí býti — aby se snad řeklo: nová zlatka je tolik jako 1 zl. $3\frac{3}{4}$ kr. staré zlatky r. m., nebo tolik jako $98\frac{1}{2}$ kr. staré zlatky a t. pod.; kolik milionů lidí by tu musilo všecky možné ceny přepočítávati, co tu práce, nedorozumění, třenic, sporů, a jak by se ceny na újmu kupujících konsumentů povždy zaokrouhlovaly nahoru, za každý $\frac{1}{4}$ krejcar, za každou $\frac{1}{6}$ krejcaru celý atd.¹⁴⁾

Činíme-li pro přechod ku zlaté měně ve jménu spravedlnosti a slušnosti, ve jménu přfhodnosti a průhledné jednoduchosti požadavky právě řečené: zúžili jsme tím nápravě cestu tak, že zbývá vlastně toliko východ jediný, a ten jest, stanoviti novou zlatou mincovní jednotku tak, aby měla v sobě právě tolik zlata, kolik ho za zlatku rakouské měny lze zakoupiti v té chvíli, kdy se přechod a náprava stane; anebo — kdyby se líbilo zavésti po způsobu Francie a Německa malou jednotku — tak, aby dvě ty jednotky měly v sobě tolik zlata, kolik ho dnes za zlatý rakouské měny obdržíš; však nechme pro zjednodušení tento druhý případ zatím stranou. Jak tedy bude museti vyhlížeti budoucí jednotka mincovní, nová zlatka; kolik zlata v ní bude? To po zevrubných výkladech dřívějších není nesnadno vypočítati; přidržíme-li se opět známého směnečného kursu na Londýn ze dne 18. února 1890, jakoby platil ve chvíli právě označené, dostaneme se k výsledkům správným, třeba ne až na poslední decimalie přesným.¹⁵⁾ Víme, že 1 unce zlata ($\frac{37}{20}$) váží 31·1 gramu zlata a rovná se 943 denarům, a víme, že podle zmíněných kursů 1 zl. r. m. se rovná 20·17 denaru;

počítáme tudíž takto: Když 31·1 gramů zlata = 943 denarům, kolika gramům zlata = 20·17 denarů? Obdržíme, že 20·17 denarů váží 0·665 gramu zlata, avšak nikoli ryziho, nýbrž zlata pomíšeného v poměru 37 ke 40; převedeme-li tuto hrubou váhu na ryzí zlato, obdržíme číslo 0·615 jakožto gramovou váhu ryziho zlata, jež dnes naše papírová zlatka nám zakoupí a jež musí v nové zlatce býti obsaženo.*)

Přirovnejme franky a německé marky: frank má 0·296 gramu ryzi váhy, to jest asi $\frac{48}{100}$ rakouské zlatky neboli 48 kr.; marka má 0·359 gramu ryzi váhy, to jest asi $\frac{58}{100}$ rakouské zlatky neboli 58 kr.; jednotka, jež rovnala by se polovici zlatky rakouské $\left(\frac{0·615}{2}\right)$ měla by 0·3075 gr. zlata; nerovnála by se tedy ani franku, ani marce, jsouc o 0·0115 gr. zlata větší než frank, o 0·0525 gr. zlata menší než marka (0·006 gramu zlata je asi tolik jako 1 krejcar). Z toho jde, že, ač chceme-li vyhověti požadavkům právě vyloženým, nemůže býti řeči o přimknutí ani k soustavě frankové, ani k soustavě markové. Kdybychom tedy i chtěli přijmouti menší než dosud jednotku mincovní (0·3075 gramu zlata), docílili bychom sice těch výhod, které mnozí ne bez důvodu si slibují právě od menší jednotky, ale nedocílili bychom připojení Rakouska k jiné cizí soustavě mincovní; dosavadní zlatka by se prostě rovnala dvěma novým jednotkám, ať už jméno jejich bylo by jakékolivěk. Výhody, které by vzešly z přijetí markové a ve větší asi míře z přijetí frankové soustavy mincovní a které by záležely v uhlazení všeho směnného a půjčovního obchodu se zeměmi a národy frankové soustavy, byly by po soudu našem více než vyváženy újmou

*) Při kursu směněném 117— (viz pozn. na str. 26.) jest 1 zl. r. m. = 0·625 gr. ryziho zlata; polovice zlatky tudíž = 0·3125 gr. zl.; frank i marka má pak ovšem v rak. měně menší hodnotu: 1 fr. = 47·3 kr., 1 m. = 57·4 kr.; z kg. zlata razili bychom ne 1626 zl., nýbrž toliko 1600 zl. r. m.

a otřesením, které by, ať tak či onak provedeno, způsobilo přijetí jednotky, která nepřizpůsobuje se dosavadním řádům měnným; považme, že postaviti za předpoloženého kursu 2 franky na roveň a na místo dosavadní zlatky značilo by strhnouti zlatku o plná 4%, se 100 na 96 krejcarů! Ostatně veliká tržba a jiného druhu obchod mezinárodní snadno nese obtíže, které rozdílnost mincovního čísla způsobuje. Německo po válce francouzské také nedbalo onoho přimknutí k cizím soustavám, nýbrž spravovalo se tím, čeho vyžadoval hladký přechod od tolarového čísla stříbrného ke zlatým markám.

My razili bychom tedy podle svého napořád zvláštního čísla mincovního z 1 kilogr. ryzího zlata 1626 zlatých zlatek po 0.615 gramu, nebo 3252 nových, polovičných jednotek po 0.3075 gramu, kdežto Německo razí z 1 kilogr. ryzího zlata 2790 marků a Francie 3440 franků. Nechať však nikdo se neobává, že bychom v Rakousku skutečně chtěli raziti tak trpasličí peníz, jako jest 0.615 nebo dokonce 0.3075 gramu zlata ryzí váhy; na to není ani pomyslení; také Německo nerazí zlaté marky, aniž Francie zlaté franky, nýbrž ono jen 10- a 20marky (málo jen 5marek, které už jsou příliš malé), tato jen 10- a 20franky; tak i u nás razily by se jen zlatáky 5- a 10zlatové.

17. Dali jsme odpověď k dvěma základním otázkám položeným v odstavci 15.: jaký kov a jakou jednotku. Než pokročíme k otázce poslední, jak to vše provéstí a zaplatiti, pohlédněme na budoucí vzezření peněžního oběhu, upraveného způsobem právě doličeným, a na další toho důsledky. Jestliže provede se reforma asi tak, jak tuto doličujeme, vstoupí nové zlatáky na místo stříbrných i papírových peněz (státovek) rak. měny, jež dnes na obnosy 1, 5 a 50 zl. jsou vydány; však právě jsme pověděli, že nejmenší zlaták bude pětizlatový, půjde-li se až k plískům přes míru malým, 2½-zlatový. Na každý způsob ona veliká masa drobných směn a převodů, kterým slouží stříbrné zlatníky a jednušky, zůstala by bez měnidla. Bankovky arcit budou a musejí zůstatí — třeba bez nuceného oběhu; jen že naše banka cedu-

lová, jako banky všech států se spořádanou měnou, bude musiti býti ve stavu takovém, aby na požádání za podanou bankovku vyplácela valutu ve zlaté minci a aby přinosené zlato neražené zaměňovala za bankovky; ¹⁶⁾ ruku v ruce s tím musejí pak státní mincovny za mírné ražebné bance i soukromníkům zlato raziti ve zlatáky měny rakouské, nebo správně rak.-uherské; takovým způsobem bude pak volné dle potřeby zvětšování oběhu peněz zabezpečeno. Ale nejnižší bankovka, abychom o těch domluvili, smí býti vydána na 10 zlatých a snad i ten obnos (appoint) objeví se příliš nízkým; ani v nich tedy drobnější obchod nenajde měnidla.

Z toho vyplývá nezbytí, postarati se o menší peníze; zlaté býti nemohou, pro naprostou nevhodnost mikroskopických mincí; papírové býti nemohou, neboť stitovek nebude a bankovky není radno pustiti do nejdrobnějšího obchodu; stříbrné býti nemohou, protože chceme míti měnu zlatou, jednodkovou (monometallickou) a nikoli dvojitou (bimetallickou), která by k tomu vedla, abychom jednou pro vždy ustanovili, jakou váhu zlata má zlatá, jakou váhu má stříbrná zlatka, což nic jiného neznamena nežli zákonem určovati pevný poměr mezi hodnotou zlata a stříbra! Co tedy zbývá? Nic než raziti minci stříbrnou — ale nikoli kurantní (plnou), nýbrž drobnou. Tkví v tom podstata drobné mince, že má v sobě menší hodnotu kovovou, než by dle jména svého míti měla; aby stříbrná zlatka opravdu svou tržní kupní silou byla rovna zlaté zlatce rakousko-uherské měny, musila by míti v sobě stříbra tolik, kolik ho v dané chvíli za 0.615 gr. zlata na trhu lze směniti. Jestliže však bude míti stříbra jenom za 0.510 gramu zlata, přec ji bude v říši naší každý za plnou zlatku rakousko-uherské měny bráti, jakmile stát prohlásí a slíbí, že jeho pokladny jakoukoli sumu té mince stříbrné dle nominální hodnoty zamění za plnou, kurantní minci zlatou; tak i nyní drobnou minci stříbrnou po 10 a 20 kr. bere bez rozpaků, jakkoli v 10 desítnících, resp. v 5 dvacetnících obsažena ne $\frac{1}{15}$, nýbrž toliko $\frac{1}{7.5}$ libry stříbra. My už jsme se přesvědčili, že dnes stříbrná zlatka

svým obsahem kovovým má hodnotu o 16—17% menší než papírová a tudíž i budoucí zlatá zlatka měny naší (0·615 gr. zlata), hodnotu to, která představuje právě asi 0·510 gramu zlata. Není, proč by nynější stříbrné mince (zlatky) nemohly zůstatí na dále v oběhu jako mince drobná, degradovaná na stupeň dvacetníků, desetníků a krejcarů. Nezbytným toho průvodčím bylo by ovšem nařízení, že nikdo, vyjímaje pokladny státní, není vázán za více než za 20 až 30 zlatých těch stříbrných mincí bráti, když se mu povinný plat koná, tak jako dnes nikdo nepotřebuje více dvacetníků a desetníků přijímatí než za 2 zlaté; vždyť pak ty stříbrné zlatky nebudou měnou (platidlem), než toliko výpomocným měnidlem drobného obchodu, jehož hodnota se na konec zakládá na právě řečeném prohlášení a slibu státu. I to zajisté bude nezbytným opatřením, že určí se maximum, přes které stát těch mincí nesmí vydávati, aby se jimi řádná valuta nerušila; že soukromým osobám raziti se nebudou, rozumí se samo sebou. Máme za to, že 150 až 200 milionů takových stříbrných drobných mincí zlatových bude zapotřebí; nebude tudy třeba, hýbatí tou zásobou kovu bílého, jež dnes jest vydána — leda že se zlatníky přebrazí na znamení, že mají novou funkci, nižší sarži. Jiného způsobu přebrazení jedné části stříbrných zlatok žádali bychom rozhodně pro případ, že přijme se mincovní jednotka větší (0·615 gr. zl. = 1 zlatý), a to v ten způsob, aby místo jistého počtu nynějších stříbrných zlatníků vydal se dvojnásobný počet půlzlatníků (50 krejcarů), jichž je skutečná potřeba.

Budou pak v té příčině poměry u nás podobny německým; i tam vedle kurantních mincí zlatých (a jim toho času na roveň postavených tolarů = 3 marky) jako drobné obíhají mince stříbrné po 1 a 2 markách, v nichž je stříbra daleko méně, než ho lze koupiti za 1 a 2 marky zlaté (0·359 gramu, resp. 0·718 gramu zlata); veliký rozdíl byl by však v tom, že u nás nebylo by žádných ještě trpěných kurantních mincí stříbrných, jež má Německo ve svých tola-rech (viz o tom poznámku 20.). Skládala by se pak naše

cirkulace peněžní z kurantních mincí zlatých, z větších a menších drobných mincí stříbrných a měděných a vedle toho z bankovek volně směnitelných za minci zlatou. Máme za to, že obecenstvo s počátku těžko bude uvykati novému stavu věcí; pohodlný papír bude scházeti; začneť s bankovkou teprve při 10 zlatých; jednušek a pětsek nebude; až do 5 zlatých jen stříbrná mince, od 5 do 10 pak zlato; však tomu se kapsy a měšce i ruce asi přizpůsobí. *Pacher* v uved. spise str. 56. soudí jinak; nechtěl by obecenstvu na žádný způsob vzítí pohodlí, jež do sebe mají papírové zástupky peněz a proto by zejména jednušky stály co stály zachoval, žádaje ovšem tolik, aby stát za ně povždy měl pohotově plnou úhradu toho kovu, který ony představují.

18. Ale kolik těch zlatých mincí kurantních bude třeba? Dotazem tím vstupujeme na půdu třetí a poslední otázky. Zůstanou-li stříbrňáky jako drobná mince (150—200 milionů zlatých) v oběhu a zůstanou-li nezměněn počet bankovek (kolem 400 milionů zlatých), stačí, když za 320 milionů zlatých, o málo méně než z pravidla bývá v oběhu státovek, opatříme si zlatých peněz.¹⁷⁾ Kdyby tedy ryzí váha zlaté zlatky určila se na 0.615 gr., jakž my držíce se ovšem kursu ze dne 18. února r. 1890 předpokládáme, bylo by třeba opatřiti 320milionkrát 0.615 gramu, to jest 196.800 *kg* nebo 1968 *q* (metrických centů) zlata.

Druhý element nákladu, jehož třeba k nápravě měny, bude tento: banka rakousko-uherská musí, jak jsme řekli, býti a zůstat solventní, aby bankovky byly řádným členem našich cirkulačních prostředků; k tomu konci musí banka míti dostatečnou úhradu kovovou, rozumí se zlatou; ale dnes ona mívá (uvádíme přibližná okrouhlá čísla) více než 160 milionů stříbra (velikou část našich stříbrných zlatníků) a jen asi 80 milionů zlata, v to už počítajíc 25 milionů cizích směnek zlatých. Tak věci zůstatí nemohou; banka musí zhoštiti se byť třeba ne všeho, alespoň větší částí stříbra a zaměnití je za zlato; snad by stačilo, kdyby z těch 160 milionů

stříbra 110 zaměníla zlatem a zatím 50 mil. zlatých stříbra podržela ve svém pokladu. Jakmile však opustíme dosavadní měnu, klesne stříbrná zlatka naše na hodnotu svého stříbrného obsahu, což obnáší, jak víme, 16—17 procent, a to činí při 110 milionech zlatých as 18 milionů *) Tu ztrátu uvalí stát na banku svým reformačním dílem a zbude sotva co jiného, než aby sám tu ztrátu vzal na sebe.¹⁸⁾

Bude tedy náprava měny vyžadovati 320 a 18, řekněme 340 milionů zlatých. Tolik musí sobě říše půjčkou opatřiti.¹⁹⁾ Abychom nebyli viněni z optimismu, položme, že udá stát dlužní úpisy al pari za 4 $\frac{1}{4}$ % a tak by platil co rok 14·45 milionů zlatých úroků; ten by byl na konec roční náklad nápravy. Dáváme za pravdu těm (*Sax, M. Allg. Ztg.* a j.), kdož doufají, že by toto zvýšení ročního budžetu výdajného do značné míry dalo se odčiniti; nepochybujeme, že veškeré renty (dluhopisy) státní po regulaci valuty valně v ceně (v kursu) stoupnou (viz odstavec 13.), tak že úrok, který z nich stát platí, obnáseti bude sotva více než 4% té jejich zvýšené hodnoty kursovní; v tom okamžiku byla by příležitost ke konverzi, t. j. ke snížení úroku, kterým by stát umenšil svůj roční budžetní výdaj úrokový; však to zevrubněji tuto vykládati nelze; nám to dostačí, že by náprava měny takto nahrazovala to, co prvotně stála. A nyní ke vlastnímu skoncování nápravy.

Jakmile výnos půjčky valutové dojde do pokladen státních, prohlásí stát všecky v oběhu ponechané státovky (320 milionů zlatých)²⁰⁾ za bankovky, za dluh banky rakousko-uherské, ve zlatě (1 zlatý = 0·615 gramu zlata) splatný. Tím

*) Za kursu stříbra 47 d., když parita stříbrné zlatky obnáší 88 kr. a ne více 83 82 kr. zmenší se ovšem tento element nákladu; banka za prodaných 110 mil. stř. zl. dostala by po 88 kr. ztratila by tudíž při zlatec jen 12%, t. j. celkem 13·2 mil. zlatých. Stoupání kursu stříbra jest jak vidno provedení nápravy měny naší tím na prospěch, že zmenšuje ztráty spojené s vypovězením stříbra ze služeb kurantních peněz; ohrozí ji však, přestoupí-li paritu nominálnou.

všecko břemeno, všecken závazek ze státovek se sebe ssune a převede na banku. Ale za to bance odvede veškeré půjčkou nabyté zlato, jež představuje hodnotu 320 mil. zlatých nové rak.-uherské měny. Tato prostředkovatelská intervence banky, napřed ovšem upravená mezi státem a bankou, nejlépe se doporučuje.²¹⁾ Zlato bance určené uvedou mincovny ve formu nových rakouských zlaťáků po 5 a 10 zlatých. Zatím banka také provede záměnu stříbrného pokladu ve zlatý. Tak v době, jež nemusí býti delší než rok, právě řečené práce přípravné lze dokonati; 320 mil. zlatých ve zlaťácích bude jako ekvivalent převzatého dluhu papírového v pokladnách banky a kromě toho zlata a stříbra tolik, co stačí k úhradě vlastního, řádného oběhu bankovek. Jakmile věci tak daleko dospějí, nic nebrání provedení posledního, hlavního činu: pokladny banky se otevrou, banka za bývalé státovky i za vlastní cedule svoje začne vydávati nové zlato. Obchod vybere záměnou za papír zlata tolik, kolik ho bude potřebovati; ostatní cirkulační potřebu ukojí bankovky; rozumí se, že určí se i lhůta, do které všecky staré státovky musí býti předloženy bance k záměně buď za kov, buď za nové bankovky znějící na zlatou měnu rakousko-uherskou; státovky ty banka zničí. S *Hertzkou* a *Liebenem* v tom srovnáváme se úplně, že není proč báti se strašidla: že naše zlato, sotva že ukáže se v oběhu, již již bude kouzelnou silou vábeno ujížděti do ciziny; ono udrží se u nás v oběhu právě tak, jak udržuje se v jiných zemích a bude odplývati od nás za týchž a nejinych podmínek, než za kterých z druhých zemí ob čas odplývá; věru nelze pochopiti, proč by zlato k Rakousku mělo nějakou obzvláštní nechuť.

Tak domůže se říše naše onoho řádu dávno pohřešovaného, jenž, ať věc tak neb onak se zamlouvá, jest nepominutelnou podmínkou zabezpečené hospodářské, finanční i politické existence civilisovaného státu. Domůže se ho beze všeho otřesení dané rovnováhy hospodářského života soukromého i veřejného; hladce, bez nárazu vplyneme z nepokojných a úkladných vln měny papírové do bezpečného přístavu kovové

měny a poučení dlouhou, trapnou, drahou zkušeností bohdá neodvratně přidržíme se odpovědi, někdy předčasně papírovým penězům dané slovy: „Nikdy více!“

P o z n á m k y.

¹⁾ Náprava měny rakouské je v nejnovější době hojně přetřásána i v drobnější literatuře brošurové a článkové i v přednáškách. Uvádíme zejména:

Goldwährung und Valutaregulierung in Österreich-Ungarn; Wien, J. 1885.

Th. Hertzka, Das Wesen des Geldes, Leipzig 1886.

Pisko, Die Aufnahme der Baarzahlungen in Österreich-Ungarn. 1887.

Karl Bunsz, Die Währungsfrage in Österreich-Ungarn. 1887.

Hertzka's Zeitschrift für Staats- u. Volkswirtschaft (vychází I. ročník), jež velmi často otázkou naší se zabývá.

Walther Lotz, die Währungsfrage in Österreich-Ungarn und ihre wirtschaftl. und polit. Bedeutung. Leipzig 1889

Ignaz Gruber, Statistische Beiträge zur Frage der Währung der öst.-ung. Monarchie. I. Heft Jena 1890.

Ludwig Felix, Währungsstudien mit besonderer Rücksicht auf Österreich-Ungarn, Leipzig. 1890.

Paul Pacher, Die österr.-ungar. Währung, Leipzig 1890.

Ad. Soelbeer, Der Österreichische Vereinsthaler, 2 články v Neue freie Presse dne 23. a 24. října 1889.

Karl Menger, Die Kaufkraft des Guldens österreichischer Währung, N. fr. Pr. 12. pros. 1889.

Die Valutaregulierung in Österreich-Ungarn, Mníchovská Allg. Ztg. 19. listop. 1889.

Praktisches zur Valutafrage, Pester Lloyd č. 111., 112., 113. duben 1890; pak v témže listě Praktisches zur Valutaregulierung č. 124., květen 1890, a die zukünftige Geldeinheit č. 126., květen 1890.

Richard Lieben, Referat über die Regulierung der Valuta, podaný dolnorak. obch. komoře dne 17. června 1889.

Bohemia ze dne 9. list. 1889 referát o přednášce prof *Emila Saxa*.

Národní Listy ze dne 9. prosince 1889 referát o přednášce dra.

J. Fořta.

Podstatný obsah tohoto spisku přednesen v Právnické Jednotě dne 20. února a dne 6. března 1890 a uveřejněn v Čase č. 8. a n.

Z naší literatury smíme, pokud nám známo, dovolati se toliko jediného pojednání:

Prof. Dr. Albin Bráf. Náprava měny 1885 (brněnský Česko-mor. Nár. Hospodář); článek ten proto zejména dobře se doplňuje s touto naší úvahou, že podává přehledný obraz náprav měny v novější době opravdu provedených ve Francii, ve Spojených Státech Severoamerických a v Itálii.

Jako pomocná v této otázce díla a bohatá naleziště číselného materiálu uvádíme:

Dr. Karel Kramář, Das Papiergeld in Österreich seit 1818, Loipzig, 1886.

Gustav Leonhardt, Die Verwaltung der Österr.-ungar. Bank 1878 bis 1885. Wien, 1886.

²⁾ Cení lidé stříbro i zlato proto, že z něho jsou peníze, anebo jsou ze zlata i stříbra peníze proto, že ono vysoko ceněno jest? Kdo sebe povrchněji přemýšlí o povaze peněz, nemůže býti v pochybnostech o tom, že zlatu a stříbru jejich obecně uznaná veliká hodnota už jsoucí ex post dopomohla k funkcím peněz. S tím úplně srovnává se fakt, že, jakmile tyto drahé kovy staly se oblíbenou surovinou peněžní, poptávka po nich z té příčiny zvýšená, není bez velikých účinků na hodnotu jejich. — Odkud ale to prvotné u všech snad, vzdělaných i nevzdělaných národů a kmenů nalézáné vysoké cenění zlata a stříbra pochází? Nemůže pocházeti než od toho, že zlato a stříbro způsobem nějakým, velmi dokonalým dovedou ukojiti potřebu, jejímuž úkoji pokolení lidské veliké oběti přinéstí ochotno; tou jest potřeba okrasy, tím brutálnější, čím menší jest míra nabytého zušlechtění mravu a vkusu. Pěkně pronáší se o základních potřebách a pudech pokolení našeho *Aug. Comte* říká: Dans notre enfance sociale, les instincts relatifs à la conservation matérielle sont tellement prépondérants, que l'instinct sexuel même, malgré sa grossière énergie primitive, en est d'abord essentiellement dominé. Une voracité démesurée, un goût violent pour les divers stimulants physiques se manifestent constamment dans la vie sauvage... il en est de même, au fond malgré l'état de nudité quant à l'ardeur pour la parure alors indiquée surtout par un tatouage plus ou moins compliqué: elle s'y montre certainement bien plus prononcée d'ordinaire que chez les hommes très-civilisés. Jak mocnou i u civilisovaného člověka je tato potřeba okrasy, vlastní to kořen hodnoty zlata a stříbra v mysli lidské, o tom poučí každého pohled na uši, hrdla, prsa, ruce, prsty atd. moderních lidí.

³⁾ Tento jev náleží pod tak zvaný zákon *Greshamův*, jenž platí však 1. nejen ve případě právě řečeném, když totiž vedle dobré mince objeví se hojnost zlehčené, nýbrž 2. i za měny dvojité (bimetallismu), když tržní relace zlata a stříbra odchýlí se od zákonné, a 3. když veliké massy papírových peněz přidruží se k dosavadnímu kurantu kovovému.

4) Počínajíc finančními tísňemi r. 1848 vydávají se na účet státu zvláštní dlužní úpisy, jež pojištěny jsou na státních salinách alpských a proto slovou prostě salinkami. Znějí na 50, 100, 500, 1000, 5000 a 10.000 zl. a jsou 6 měsíců po vydání splatné; úrok, který z nich dává stát věřitelé, není pevně stanoven, nýbrž určován podle dané tržní míry úrokové. Zákonem ze dne 17. listopadu 1863 bylo maximum, jež jich finanční správa vydati smí, vyměřeno sumou 100 mil. zl.

5) Takové zákonné svržení, zneuznání, zapření nominální hodnoty papírových peněz nazývá se devaluací (zákonně znehodnocení) a je na vlas podobno tak zvanému nucenému vyrovnání bankrotářů.

6) Tento výklad hodnoty papírových peněz a ažia kovového slove *kvalitativnou theorii ažia*, protože moment o hodnotném úsudku rozhodující spatřuje ve kvalitě, veškerém ekonomickém, finančním, politickém položení státu-dlužníka; že kvantitě vydaných státovek přisuzujeme náležitý význam, vysvítá z toho, co jsme pověděli v textu. Naproti tomu *kvantitativná theorie ažia* vykládá hodnotu papírových peněz výhradně z vydaného jich množství; malé-li, bude za všech podmínek ažio nízké, velké-li, bude prý vysoké. Prodlením času stane se prý i nejznehodnocenější měna papírová dobrou, jen když kvantum papíru se nezvětšuje, protože prý vůči stoupající potřebě měnidla a platidla jeví se dané to kvantum relativně menším a menším. Nám zdá se, že základní idea kvantitativné theorie je správná potud, pokud právě shoduje se s kvalitativnou; čím horší zajisté dlužnická kvalita státu, tím větší kvantum státovek na konec pro nezbytlí vydá. Však jednostrannou umíněností jeví se nám výlučné připouštění mechanického momentu kvantity; nejdále v tom směru jde *Hertzka* (*Zeitschrift*), jenž, jakoby neviděl, co se děje, tvrdí, že by za nedlouhou dobu 10 liber ster. bylo lze dostati za 100, za 90, za 80 zl. r. m. papírové, jestliže naše státovky zůstanou in statu quo. Také *Menger* této theorii holduje. — Zevrubnější poučení o původu obou theorií podává jmenovaný spis *Kramářův*. Viz ostatně pozn. 8.

7) Toto znehodnocení (depreciace) stříbra budiž tuto zevrubněji znázorněno a vysvětleno. Vybírajíce pro dobu od r. 1850—70 toliko léta vývoj a změny charakterisující podáváme londýnskou notaci stříbra a ji odpovídající relací mezi hodnotou stříbra a zlata.

Roku:	byla 1 oz stří. stand za d.	1 kg. zlata stál tudy kg. stří.
1850	60 $\frac{1}{16}$	15·70
1851	61	15·46
1857	61 $\frac{3}{4}$	15·27
1862	61 $\frac{7}{16}$	15·35
1865	61 $\frac{1}{16}$	15·44
1867	60 $\frac{9}{16}$	15·57

Roku:	byla 1 oz stříbr. střed za d.	1 kg. zlata stál tedy kg. stříbr.
1870	60 ⁹ / ₁₆	15·57
1871	60 ⁹ / ₁₆	15·57
1872	60 ¹ / ₄	15·65
1873	59 ¹ / ₄	15·92
1874	58 ⁵ / ₁₆	16·17
1875	56 ³ / ₄	16·92
1876	53·05	17·77
1877	51·71	17·22
1878	52·55	17·92
1879	51·31	18·37
1880	52·21	18·06
1881	51·83	18·19
1882	51·72	18·25
1883	50·75	18·58
1884	50·63	18·62
1885	48·48	19·45
1886	45·34	20·79
1887	44·61	21·13
1888	42·71	22·07
1889	asi 42·6	22·13

Tyto roční průměry ukazují, že stříbro od let padesátých až do 1866 udržovalo se nad 61, tak že relace ku zlatu byla stále příznivější než 1 : 15·5, to jest než ta relace, o které se bylo a z části i jest v největší době domníváno, že jest jakousi přirozenou, normálnou relací, na niž i bimetalisté chtěli zakládati měnu dvojitou. Úpadek hodnoty stříbra rokem 1871 se počínající a málo přerušovaný jest velmi zřejmý. -- Hlavní příčiny této depreciace stříbra jsou dvě: předně veliký výsň roční výroby stříbra za příznivých podmínek pracující na jedné a klesání těžby zlata na druhé straně; slovem tedy stále rostoucí nabídka stříbra. Za druhé veliké klesnutí poptávky po stříbře. Na slovo vzaty statistik drahých kovů *Ad. Soetbeer* podal v *Neue freie Presse* ze dne 5. září 1889 nejnovější data o vývoji výroby zlata i stříbra:

v letech	Co rok dobylo se ryzího zlata		ryzího stříbra	
	kg.	hodn. v mil. marek	kg.	hodn. v mil. marek
1851—60	200.569	559·5	895.552	162·5
1861—70	190.042	530·2	1,220.167	219·5
1871—80	173.159	483·1	2,209.838	363·4
1881—81	149.509	417·1	2,803.636	424·6
1885—88	159.000	443·6	3,366.000	427·4

Spojené Státy, Austrálie a Rusko vyrábějí největší díl všeho zlata; Spojené Státy, Mexiko a státy jihoamerické největší díl všeho stříbra. — Poptávka po stříbře klesla demonetisací stříbra, t. j. vypovězením jeho ze služeb měnných peněz; tak r. 1871 Německo přešlo ku zlaté měně a nerazí více kurantních mincí stř., naopak prodávalo na miliony starých tolarů; státní latinské unie mincovní (Francie, Itálie, Belgie, Švýcarsko) zpronevěřili se bimetalismu a od r. 1879 přestali vůbec razit stříbro; Nizozemí a skandinávské státy rovněž v letech sedmdesátých daly výhodu stříbru a Spojené Státy Severoamerické nemohou se přes všechno naléhání domácích majitelů dolův odhodlati, aby stříbro učinily plnoprávným kovem měnným. Tak zoufalý osud stříbra v plné míře je pochopitelný. O nejnovějším výšinu hodnoty stříbra, který počal se v měsíci dubnu r. 1890, děje se zmínka na jiném místě (str. 26.).

*) Docela jinak na vše pohlíží *Hertzka* (už ve spise *Das Wesen des Geldes* a pak zevrubněji v *Zeitschriftu*, zejména v č. 1., 3., 4.) a *Menger*; oni prostě kvantitou chtějí vysvětlovati nynější stav a hodnotu rakouské valuty; protože prostředků směnných je v Rakousko-Uhersku od mnohých let stejně mnoho, protože k tomu r. 1879 zakázáno ražení stříbra a tudíž zamezeno rozmnožení peněz: musí nezbytně hodnota té dané kvantity stoupati, neboť potřeba a poptávka po níh rostoucím počtem směn a vývojem hospodářského obchodu bez ustání stoupá. *Hertzka* činí nejkrajnější konsekvence svého názoru řka, jak už pověděno v poznámce 6., že by způsobem tím za nedlouho 1 libra sterl. bytí mohla nejen za 10, než i za 9½ a méně zlatých. Pokládáme toto mínění za pochybené, a to z důvodů následujících: 1. Přehlíží se úvěrní ráz papírových peněz; vše líčí se, jakoby nikdy více — jen když kvantita jejich zůstane stejná — ani válka, ani finanční a hospodářské katastrofy nemohly zasáhnouti hodnotu našich papírových peněz. A přece právě ještě v zimě r. 1887/8 zhoršila se valuta naše měrou dávno nevidanou — čím se to vysvětlí, když přece kvantita se právě tehdy nezměnila? 2. Není vůbec pravda, že kvantum měnidel u nás zůstalo stále, naopak, silně stoupl; právě r. 1878 a 1879 raženo veliké množství stříbrných peněz, celkem 87·8 mil. zl. a oběh bankovek zrostl od r. 1878 do r. 1889 (jak *Felix* str. 37. uvádí) takto:

obíhalo koncem roku			
1878	288·79	1884	375·72
1879	316·75	1885	363·60
1880	328·62	1886	371·68
1881	354·20	1887	391·13
1882	368·63	1888	425·67
1883	380·45	1889	434·67

miliónů zl. bankovek

Tyto dva hlavní důvody, o viditelné fakty opřené, vyvracejí mínění uvedených ekonomistů. Stavíme proti němu B. autoritu p. *Leonhardta*, gener. sekretáře banky rak.-uh., jenž na uv. m. str. 72/3 praví takto: Nun kann immerhin ein Notenumlauf von 701·8 Mill. fl. (bankovky a státovky r. 1885) gegenüber dem *gewöhnlichen* Verkehrsbedürfnisse der Monarchie für zu gross erachtet werden und die mit kurzen Unterbrechungen seit Jahren andauernde Depression des Marktzinsfusses, welche mit dem Stande des Kapitalreichthumes in unsren Ländern kaum im Einklange steht, scheint diese Auffassung zu bestätigen. Schwieriger aber wäre es nachzuweisen, dass die Höhe des Goldagio (23, 27% Ende 1885) direkt durch die Höhe der Notenzirkulation hervorgerufen ist“; to znamená, že p. L. nevidí příliš malou, ale vidí spíše příliš velkou kvantitu papírových peněz, a značnou výšku (ne nízkost) ažia zlata chce vysvětlovati jinými příčinami než tou hojností obíhajících cedulí. Konečně 4. upozorňujeme na to, že vlastní podnět těch po soudu našem nesprávných výkladů jest pochybný. Což opravdu kupní síla naší valuty měřená zlatem je teď tak velká, že třeba hledati mermomocí theoretické vysvětlení „nevidané“ nějaké haussy — je zejména větší, než byla ku př. roku 1879? Že není, vysvítá z čísel uvedených v odstavci 12.

*) Tento náš výklad odporuje tomu, jež podává *Menger* na uv. m. I on postřehuje anomálii, která v tom se jeví, že rakouský stříbrný zlatník má větší hodnotu kursovní než by odpovídala jeho kovovému obsahu; i on vidí analogii mezi tímto faktem rakouským a uvedenými fakty francouzskými a německými — ale jedno i druhé vysvětluje rozdílným způsobem. Ve Francii prý a v Německu je to nucený oběh, jenž zvedá kursovní hodnotu (Verkehrswert) stříbrného kurantu na niveau zlatého kurantu; o Rakousku však praví:

Anders das Missverhältniss zwischen dem Verkehrsworthe unseres Silberguldens und seinem Silberwerthe. Bei uns ist der Silbergulden nicht etwa durch Zwangseurs zum Werthe einer existirenden Goldmünze oder einer existirenden Silbermünze von höherem inneren Werthe erhoben worden und *dadurch* eine Disparität zwischen seinem Verkehrsworthe und seinem inneren Werthe entstanden. Unser Silbergulden hat vielmehr einen Verkehrsworthe erlangt, welcher weder *seinem* inneren Werthe, noch auch jenem irgend einer bestehenden Gold- oder Silbermünze entspricht. Neben den deutschen und amerikanischen Silbermünzen und jenen des Lateinischen Münzbundes bestehen Goldmünzen, zu deren Verkehrsworthe die ersten durch Zwangseurs erhoben wurden und in deren inneren Werth sie das Mass *ihrer* Verkehrsworthes finden; der österreichische Silbergulden weist aber einen Verkehrsworthe auf, welcher durch den inneren Werth keiner existirenden effectiven Münze dargestellt wird. Das Mass seines Verkehrsworthes ist ein blosser Rechnungs-

werth. Es wäre demnach auch ein vergebliches Beginnen, wollte man die den Silberwerth übersteigende Kaufkraft unseres Guldens etwa in der nämlichen Weise erklären wollen, wie jene der deutschen Thaler, der französischen Fünf-Francsstücke, der amerikanischen Silberdollars oder selbst der Scheidemünzen: durch einen Zwangscurs. Die Erklärung dieser merkwürdigen Erscheinung, für welche ich in der Geschichte des Geldwesens vergeblich nach einem genau zutreffenden Beispiele suche, muss eine andere sein.

Toto vysvětlení podává pak *Menger* slovy: Die im Verhältnisse zu seinem Silberwerthe so beträchtlich höhere Kaufkraft des österr. Guldens ist, meines Erachtens, wesentlich die Folge des Umstandes, dass unsere zum Theile aus Silber bestehenden, zum Theile doch Silber repraesentirenden Umlaufmittel bei der gesunkenen Tauschkraft des Barrensilbers auch nach dem Jahre 1879 eine beträchtliche Vermehrung hätten erfahren müssen, um dem Bedürfnisse unseres Verkehrs zu entsprechen... Es entstand eine Art von Seltenheitswerth des gemünzten österr. Silbers und der dies letztere repraesentirenden Geldzeichen und damit die Disparität zwischen dem Verkehrswerthe und dem Silberwerthe des Guldens österr. Währung. Die Anomalie unseres Geldwesens ist solcherart nicht die Folge irgend eines Zwangscurses, sie ist die Folge eines künstlichen Seltenheitswerthes unserer Umlaufmittel und solcherart wesentlich verschiedener Art, als jene, welche uns in der Disparität zwischen dem Verkehrs- und dem Silberwerthe der deutschen Thaler, der französischen Silber-Fünffrancsstücke und der amerikanischen Silberdollars entgegentritt.

Kvantitativná theorie — tot začátek i konec těchto argumentací, které vykladem proto nenazýváme, že to co vylóžití chtějí, nevykládají. Běží o to: proč naše stříbrné zlatky přec jen mají touž hodnotu jako papírové — a *Menger* odpovídá: všechny naše cirkulační prostředky (papír i stříbro) po r. 1879 stouply v hodnotě nad stříbro, protože jest jich příliš málo. Ta odpověď však nevysvětluje, proč i stříbrné zlatky právě na tu výši hodnoty stouply, na které jsou papírové, proč ono stoupnutí, nedostatečnou kvantitou prý způsobené, docela stejně se jich dotklo jako papírových. Není proto po soudu našem vysvětlení jiného, než to, které podáno v textu a které *Menger* sice připouští pro Francii, Německo a Ameriku — ale nikoli pro Rakousko. *Menger* patrně si byl vědom tohoto nedostatku své argumentace a proto stále mluví o našich cirkulačních prostředcích „stříbrných neb aspoň stříbro představujících“; tím má mezi naši papírovou i stříbrnou zlatkou býti uvázáno pouto jakési vnitřní totožnosti, pro kterou ono „kvantitativně“ stoupnutí hodnoty docela stejně se dotýká jedné i druhé. Ale papírová zlatka po r. 1879 nepředstavuje více stříbro; to jsme shora výslovně dovozdili; tím i tato opora *Mengerovy* argumentace padá.

*

¹⁰⁾ Je na biledni, že by dnes bylo nejvýnosnější industrií raziti rakouské zlatníky stříbrné, ve střížii i zruu pravé, a dávati je v Rak.-Uhersku do oběhu. 500 gr. (1 libra) stř. koupí se za 37—38 zl. a je z ní 45 zl. r. č. Tu § 118. lit. a) rak. zákona trestního nabývá vlastně teprve i pro kurantní minci praktické platnosti svým zákazem veškerého neoprávněného, ražení mincí, byť i docela pravých; pro drobnou minci ji ode dávna měl (viz níže odstavec 17.). — Zda zločinný ten průmysl děje se i s rakouskými mincemi, nevíme; ale děje se, jak vypravuje *Felix* na uv. m. str. 26. a 27., s francouzskými stříbrňáky, jež raženy byly v Kalifornii; zprávy anglického parlamentu nazývají toto moderní penězokazství false coining in good silver. — Samé vládě rakouské právem ve zlé se vykládá, že posud, byť i jen ze stříbra ve státních dolech vytěženého, do roka razi několik milionů zlatníků; viz o tom *Lots*, na uv. m. str. 12. a 13.

¹¹⁾ Na tento velmi důležitý pro výběr měny moment (pohodlnost, příhodnost) dobře s důrazem ukazuje *Hertzka*, Wesen des Geldes.

¹²⁾ Tak otevřeně uznávají i ti, kdož by jinak stříbru přáli a v theorii bimetalism hájí; *Bráf* na př. na uv. m. velmi lituje, že „čáka mezinárodního bimetalismu bledne“, a praví: „Hrdě slyšíme kolem sebe volati přívržence měny zlaté: zlatu náleží budoucnost ve státech vzdělaných. Vidíme, že oprávněnosti toho hesla půdy přibývá následkem nynější mincovní politiky států evropských. A přece — byť bychom sebe více si přáli, aby to heslo bylo nahrazeno jiným — za daného stavu věci cítíme, že zůstaneme podržeci jakožto měnu minci stříbrnou, minci z kovu stále kolisajícího, od států dotčených (západních) hospodářsky izolováni a potrváme v poměrech, které se mnoho neliší od oněch, jaké při měně papírové nadehážejí, když v ní řádí demon ažiá.“ Podobně *Felix* na uv. m.

¹³⁾ Ve smyslu zásad tuto dovozených vyslovila se dne 30. pros. 1889 dolnorakouská komora, zatím jen docela všeobecně, v následující resoluci:

- „I. Náprava měny byla by s nejlhodnější účinkem na tržbu a průmysl, a proto nejdůtklivěji doporučujeme nejrychlejší, třeba nákladné provedení její
- II. Náprava valuty bude s prospěchem jen, když zároveň přejde se k výhradně měně zlaté.
- III. Pro nejdokonalejší zabezpečení všech interestů *nechal při přechodu denní té doby kurs zlata učini se rozhodujícím.*“

¹⁴⁾ Toho všeho málo dbá *Sax* v uv. předu. i *Pacher*, když přimlouvají se za přijetí franku, resp. marky za mincovní jednotku, třeba by dle denního kursu frank nebo marka nerovnaly se 1/2 zl. r. m.

¹⁵⁾ Dne 18. února 1890 byl kurs směňky na Londýn 119 zl. (cena 1 unce stříbra stand. v Londýně 44 denarů); dovolujeme si vše-

obecně podotknouti, že číselné příklady v těchto člancích uvedené nečiní nároku na absolutnou přesnost, a to předně proto, že z pravidla nepočítali jsme dál než ke druhé decimalii, a za druhé proto, že nebrali jsme za základ kursy cizích valut (peněz), nýbrž kursy směnek, které často o několik tisíců odchylují se od kursů valut; pro příkladně objasnění naše čísla úplně stačí.

¹⁶⁾ Obdobný předpis pro stříbro už teď v sobě zavírají stanovy banky rakousko-uherské vydané roku 1878 a změnéné roku 1887 — ale právě pro porušenost valuty jsou tyto fundamentální předpisy zastaveny (suspendovány).

¹⁷⁾ Oč bylo by právě v oběhu státovek více než 320 mil. zlatých, za to nechal stát vydá salinky, tak že by suma jejich byla 80 mil. zl.; doporučovalo by se tento nezaložený dluh salinkový konsolidovati, t. j. obrátiti v založený dluh (rentu) a tak zbaviti se veškerého zbytku staré papírové bídý.

¹⁸⁾ Na škodě, která touto nevyhnutelnou operací záměnnou státu vznikne, nic nemění se tím, že největší část stříbra bankovního, jež záleží ve zlatnících stříbrných, mohl by stát sám převzít; musil by za ně bance dáti nominálnou hodnotu ve zlatě (za 1 zlatý stříbra 0.615 gramu zlata).

¹⁹⁾ Pravíme říše, neboť dluh, jež představují státovky, jest postaven pod solidární garancií obou polovicí, Cislajtanie i Uher (zákon ze dne 24. prosince 1867); mluvime-li tudý prostě o státu, třeba rozuměti státy rakouský i uherský. Do podrobnějších výkladů o tom, zda půjčka valutová měla by se kontrahovati jako společná, nebo měl-li by raději každý stát svůj podíl (70:30) sám sobě opatřiti, se nepouštíme, podotýkajíc tolik, že pro nás před Litavou tento druhý způsob byl by výhodnější. — Z dosavadního společného dluhu mincovního zbylo by pak jen těch 12 milionů zlatých ve dvacetnících, desetnících, čtyřkrajcarech a krojcarech, ale přibyla by větší drobná mince (stříbrné zlatky), dluh to ovšem lepšího řádu než papírové peníze; vždyť dluhem jest vlastně jen difference mezi nominální a kovovou hodnotou drobné mince.

²⁰⁾ Přimlouváme se tudý za odstranění *veškerých* státovek a vůbec za radikální rozluštění otázky; proto také odpiráme tomu (viz odst. 17.), aby stříbrné zlatky nezůstaly — jako v Německu toлары — měnnou mincí, nýbrž žádáme, aby stlačeny byly na nivoce drobných; tak vyhneme se kulhavé měně (étalon boiteux), která Německu byla vnucena tím, že škody spojené se zeizením stříbra tolarového přílišně vzrůstaly. — Jinak na odstranění státovek pohlíží *Hertzka* (Ztscht č. 3.) řka: Ein Theil der Staatsnoten kann im Verkehre belassen werden ohne dass dadurch die Gesundheit unserer Valuta beeinträchtigt würde. Allerdings wäre aus *politischen* Gründen zu wünschen, dass dies nicht

geschehe, denn wie wir zu betonen schon Gelegenheit hatten, ist eine gesunde Valuta als Kriegsschatz zu betrachten, der dem Staate in den Zeiten höchster Noth, wo alle anderen Geldbeschaffungsquellen versiegen, um seiner Sicherheit willen zur Verfügung gehalten werden muss, und dieser Kriegsschatz ist desto grösser, es können im Bedarfsfalle desto mehr Zettel ausgegeben werden, je vollständiger die Valutaregelung zuvor durchgeführt worden ist. Indess bezweifeln wir doch, dass man sich sofort zu dem Radikalismus aufschwingen werde, das unbedeckte Staatspapiergeld bis auf den letzten Gulden aus dem Verkehre zu ziehen und jener Betrag, der im Umlauf gelassen wird, verringert selbstverständlich den Umfang des zu emittirenden Valutaanlehens und der durch dasselbe verursachten Zinsenlast. — My obávám se, že by státovky v oběhu ponechané právě u nás v Rakousku neodolatelynou silou magnetickou k sobě vábily nové a nové družky, jakmile by sebe menší tíseň finanční nastala; nejsme s to zbýti se vědomí, že by rozluštění otázky, při kterém by část státovek zůstala v oběhu, nemohlo působiti na myslí lidu i státníků jakožto právě, bezpečné definitivum -- a o to nám přece jednou musí běžeti.

²¹⁾ To dobře ukazuje *Lotz*, na jehož další radu (str. 38. a 39.) v příčině stabilisování kursu směnečného tuto odkazujeme; podobně *Pacher* str. 59. a 60. Do podrobnějšího výkladu o úpravě poměru mezi státem a bankou se tuto nepouštíme podotýkajíc toliko, že za výhody, které bance z takového provedení by vzešly, státové ekvivalentu by se nevzdali; *Pacher* chtěl by zřízení nové banky.